

Средњовековно утврђење СКОБАЉИЋ ГРАД код Вучја, Лесковац

*Студија заштите споменика културе Скобаљич град
за потребе израде Плана детаљне регулације*

Ниш, 2019

СТУДИЈА ЗАШТИТЕ
СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ
СКОБАЉИЋ ГРАД
ВУЧЈЕ, ГРАД ЛЕСКОВАЦ

НИШ, 2019.

Студија заштите споменика културе

СКОБАЉИЋ ГРАД

Вучје, Град Лесковац

Уговор о изради студије заштите за потребе израде Плана детаљне регулације споменика културе Скобаљић град, бр. 3372 од 12.07.2019. године (бр. Завода 991/1-01 од 17.07.2019. године)

Наручилац: ЈП “Урбанизам и изградња Лесковац”, директор Новица Николић

Извршилац: Завод за заштиту споменика културе Ниш, директор Љиљана Берић

Аутори Студије:

Ивана Цветковић, архитекта виши конзерватор

Ђорђе Стошић, историчар виши документариста

Ниш, 2019.

САДРЖАЈ:

УВОД	6
А – ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ	7
А.1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О НЕПОКРЕТНОМ КУЛТУРНОМ ДОБРУ	8
А.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОН	9
А.3. ДОКУМЕНТ О ПРОГЛАШЕЊУ ЗА НЕПОКРЕТНО КУЛТУРНО ДОБРО	11
А.4. ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ	12
А.5. ОПИС И ИСТОРИЈАТ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ	13
А.5.1. ИСТОРИЈСКЕ ПРИЛИКЕ (ИСТОРИЈСКИ И ИСТОРИОГРАФСКИ ПОДАЦИ)	14
А.5.2. УЛОГА И ЗНАЧАЈ ГРАДА НИКОЛЕ СКОБАЉИЋА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ	29
др Ђорђе Јанковић	29
А.5.3. ЛЕГЕНДЕ О НИКОЛИ СКОБАЉИЋУ - НЕМАТЕРИЈАЛНА БАШТИНА	31
А.5.4. ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА, ПРОУЧАВАЊА И КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДОВА	32
А.5.5. ПРЕГЛЕД ЗНАЧАЈНИХ ЛОКАЦИЈА У ШИРЕМ ОКРУЖЕЊУ	54
А.6. ВАЛОРИЗАЦИЈА СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ СКОБАЉИЋ ГРАД	57
А.7. ПРОЦЕНА ТРЕНУТНОГ СТАЊА	58
А.7.1. ОПШТЕ СТАЊЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ	59
А.7.2. НАДЛЕЖНОСТИ У ГРАНИЦАМА ОБУХВАТА ПДР-А СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ СКОБАЉИЋ ГРАД	67
Б – ВИЗИЈА И ЦИЉЕВИ	69
В – АНАЛИЗА РИЗИКА	70
Г – ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЈУ	71
Г.1. ПРОГРАМ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ УТВРЂЕЊА СКОБАЉИЋ ГРАД	72
Г.2. ФАЗЕ СПРОВОЂЕЊА ПРОГРАМА	74
Г.3. НАМЕНА ПОВРШИНА	77
Г.4. ПРЕДЛОГ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА	78
Д – МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ	79

Д.1. МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ СКОБАЉИЋ ГРАД	80
Д.2. МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ ХИДРОЕЛЕКТРАНЕ “ВУЧЈЕ”	83
Ђ - ДОКУМЕНТАЦИЈА	86
Ђ.1. Документација која се чува у институцијама	87
Ђ.2. Библиографија	87
Ђ.3. Планска документа	88
Е – ПРИЛОЗИ	91
Е.1. Зоне заштите споменика културе Скобаљич град и добра које ужива претходну заштиту Хидроцентра “Вучје”	93
Е.2. Локације од значаја у окружењу споменика културе Скобаљич град	94
Е.3. Предлог намена површина 1	95
Е.4. Предлог намена површина 2	96
Е.5. Ситуациони план споменика културе Скобаљич град	97

УВОД

Студија заштите споменика културе „СКОБАЉИЋ ГРАД“ код Вучја, Град Лесковац, настала је за потребе дефинисања приоритета и одређивања смерница за израду планске и пројектно-техничке документације – Плана детаљне регулације споменика културе Скобаљић град, а на основу Уговора закљученог између ЈП “Урбанизам и изградња Лесковац” и Завода за заштиту споменика културе Ниш, бр. 3372 од 12.07.2019. године (бр. Завода 991/1-01 од 17.07.2019).

Изостанак текућег одржавање комплекса утврђења уз лошу инфраструктуру, непостојање управљачке структуре и недостатак сарадње стручњака и локалне заједнице, нерешени имовинско-правни односи, недовољно информисање, и изостанак планских докумената, нарочито у протеклим деценијама, утицали су на незадовољавајуће стање споменика културе Скобаљић град. Последње истраживачке и конзерваторско-рестаураторске активности на утврђењу спроведене су 1990. године. Неопходно је спровести нова археолошка истраживања и конзервацију архитектонских остатака овог споменика културе, чиме би се осигурала статичка стабилност грађевинских структура и простор омогућио за безбедно коришћење. Како би се обезбедили услови за заштиту и уређење непокретног културног добра, потребно је организовати јединствен и развијен систем управљања комплексом и обезбедити укључивање у развојне планове општине и региона. Визионарски сагледати и одредити правце развоја, донети одлуке о стратешким циљевима да се шири простор - кањон реке Вучјанке, видиковац Соколица, хидроцентрала „Вучјанка“ из 1903. године, траса канала за довод воде до хидроцентрале, купалиште на Вучјанки, тзв. „Ђокини вирови“, воденице на Вучјанки, црква Св. Јована, вила Теокаревића, индустријски комплекс у Вучју са радничким стамбеним кварталом, музеј текстилне индустрије у Стројквцу, манастир Рударе и манастирски комплекс у селу Чукљеник, сагледа интегрално, и предложи за значајну туристичку дестинацију Јабланичког округа. Наведене локације налазе се на на путу Лесковац - Вучје-Скобаљић град. Велики потенцијал представља кањон реке Вучјанке, који са својим драматичним изгледом и променом рељефа представља атракцију. Креирање атрактивне туристичке дестинације је неопходност, а ефикасним управљањем, и сталним иновацијама, поред афирмације и адекватне интерпретације наслеђа, утицаће се на отварање нових радна места.

А – ПОСТОЈЕЋЕ СТАЊЕ

A.1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О НЕПОКРЕТНОМ КУЛТУРНОМ ДОБРУ

A.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОН

A.3. ДОКУМЕНТ О ПРОГЛАШЕЊУ ЗА НЕПОКРЕТНО КУЛТУРНО ДОБРО

A.4. ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ

A.5. ОПИС И ИСТОРИЈАТ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

A.5.1. ИСТОРИЈСКЕ ПРИЛИКЕ (историјски и историографски подаци)

A.5.2. УЛОГА И ЗНАЧАЈ ГРАДА НИКОЛЕ СКОБАЉИЋА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Др Ђорђе Јанковић

A.5.3. ЛЕГЕНДЕ О НИКОЛИ СКОБАЉИЋУ - НЕМАТЕРИЈАЛНА БАШТИНА

A.5.4. ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА, ПРОУЧАВАЊА И
КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДОВА

A.5.5. ПРЕГЛЕД ЗНАЧАЈНИХ ЛОКАЦИЈА У ШИРЕМ ОКРУЖЕЊУ

A.6. ВАЛОРИЗАЦИЈА СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ СКОБАЉИЋ ГРАД

A.7. ПРОЦЕНА ТРЕНУТНОГ СТАЊА

A.7.1. ОПШТЕ СТАЊЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

A.7.2. УПРАВЉАЊЕ СПОМЕНИКОМ КУЛТУРЕ

А.1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О НЕПОКРЕТНОМ КУЛТУРНОМ ДОБРУ

Назив и адреса непокретног културног добра: Скобаљић Град, Вучје, Град Лесковац

Врста споменика: Споменик културе – непокретно културно добро

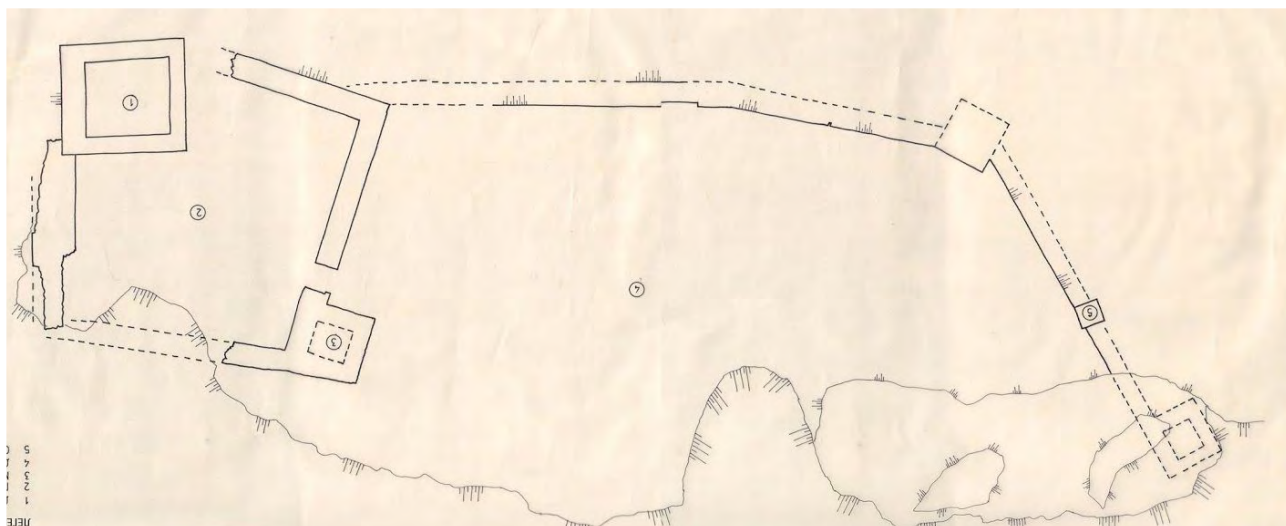
Власник/корисник: Република Србија, ЈП Србија Шуме

Брига о споменику културе: Завод за заштиту споменика културе Ниш

Положај: Налази се на стрмој и неприступачној литици на врху стеновитог гребена планине Кукавица, југозападно и изнад Вучја, на левој обали кањона реке Вучјанке, 15km јужно од Лесковца.

Датирање: Средњовековно утврђење Сокбаљић град

Опис непокретног културног добра: Скобаљић град има стратешки положај у односу на лесковачку котлину, налази се на важној комуникацији према Врању, односно повезан је са старим трговачим путем Београд - Солун. Комплекс се састоји се из Горњег и Доњег града, и подграђа које се простире на источној страни. Захвата укупну површину од око 2 хектара. Опасан је бедемима, који су најмоћнији на западној страни, док се на северу налази и одбрамбени ров. Горњи и Доњи град налазе се на врху гребена, укупне површине око 1 хектар, а трећи део који се условно може назвати подграђем, лепезасто се спушта од источног краја Доњег града. Фотрификација Горњег града састоји се од бедема и две дијагонално постављене куле. Горњи град је квадратног облика са површином од око 400 метара квадратних и у њему је сачуван богат културни слој. “Мања” кула се налази поред капије која води у Доњи град, а већа – Донжон (бранич) кула се налази у северозападном делу и њени зидови су очувани до висине приземља. Донжон кула, иако ниско сачувана, доминира комплексом. Доњи град са подграђем величине око 1400 метара квадратних простире се источно од горњег града и прати конфигурацију терена. На источној страни бедема откривени су остаци куле, зиданој у мешовитој техници од опеке и камена, која је датована у период ране Византије.

Ситуациони план остатака споменика културе Скобаљић град

А.2. КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОН

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
СРЕДЊОВЕКОВНО НАСЕЉЕ СОКОБАЉИЋ ГРАД

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
СРЕДЊОВЕКОВНО НАСЕЉЕ СОКОБАЉИЋ ГРАД

A.3. ДОКУМЕНТ О ПРОГЛАШЕЊУ ЗА НЕПОКРЕТНО КУЛТУРНО ДОБРО

Споменик културе Скобаљић град“ утврђен је за непокретно културно добро на основу Одлуке Скупштине општине Лесковац бр. 06-22/86-01 од 24. 06. 1986. године.

CK 237

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ ПОВИЈЕШТА И КУЛТУРЕ НИШ

Примљено: 26. 8. 1986.

Орг. јед.	Број	Предлог	Вредност
01	506/1		

На основу члана 63. Закона о заштити културних добара ("Службени гласник СРС", бр. 28/77) и члана 293. Statuta општине Лесковац ("Службени гласник јужноморавског региона", број 34/82 и 37/85) Скупштина општине Лесковац на седницама Већа удруженог рада и Друштвено-политичког већа у равноправном делокругу од 24. јуна 1986. године, donela је

О Д Л У К У

О ПРОГЛАШЕЊУ СРЕДЊЕВЕКОВНОГ НАСЕЉА СКОБАЉИЋ ГРАД ЗА КУЛТУРНО ДОБРО

Члан 1.

Средњевековно насеље Скобаљић Град код Вучје, води се код Општинске геодетске управе у Лесковцу на катастарским парцелама број 4323 и 4327 КО Вучје, проглашава се за културно добро -споменик културе.

Члан 2.

Границе непосредне околине овог заштићеног културног добра обухватају катастарске парцеле број 4323 и 4327 КО Вучје.

Члан 3.

Носилац права, обавеза и одговорности у погледу коришћења, управљања и располагања културним добром, нема права да користи и употребљава културно добро у сврхе које нису у складу са његовом природом, namenom и значајем, нити да руши, промени, пројектује или врши било какве радове који могу довести до оштећења културног добра или нарушити његова својства.

Члан 4.

Носилац права, обавеза и одговорности из предходног члана дужан је да са изузетном пажњом чува, одржава културно добро и спроводи утвђене мере заштите и да неодложно обавештава Завод за заштиту споменика културе у Нишу о правним и физичким променама насталим у вези са културним добром.

Члан 5.

Ова одлука с упу на снагу даном објављивања у "Службеном гласнику јужноморавског региона".

Број 06-22/86-01
у Лесковцу, 24. јуна 1986. године

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ ЛЕСКОВАЦ

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА УДРУЖЕНОГ РАДА, Милена Јовановић, с.р.	ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ, Вojislav Stamenković, с.р.
ПРЕДСЕДНИК ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКОГ ВЕЋА, Добривоје Ристић, с.р.	

ТАЧНОСТ ПРЕПИСА ОВЕРАВА:

СЕКРЕТАР СКУПШТИНЕ
Милоdrag Stanišavljević

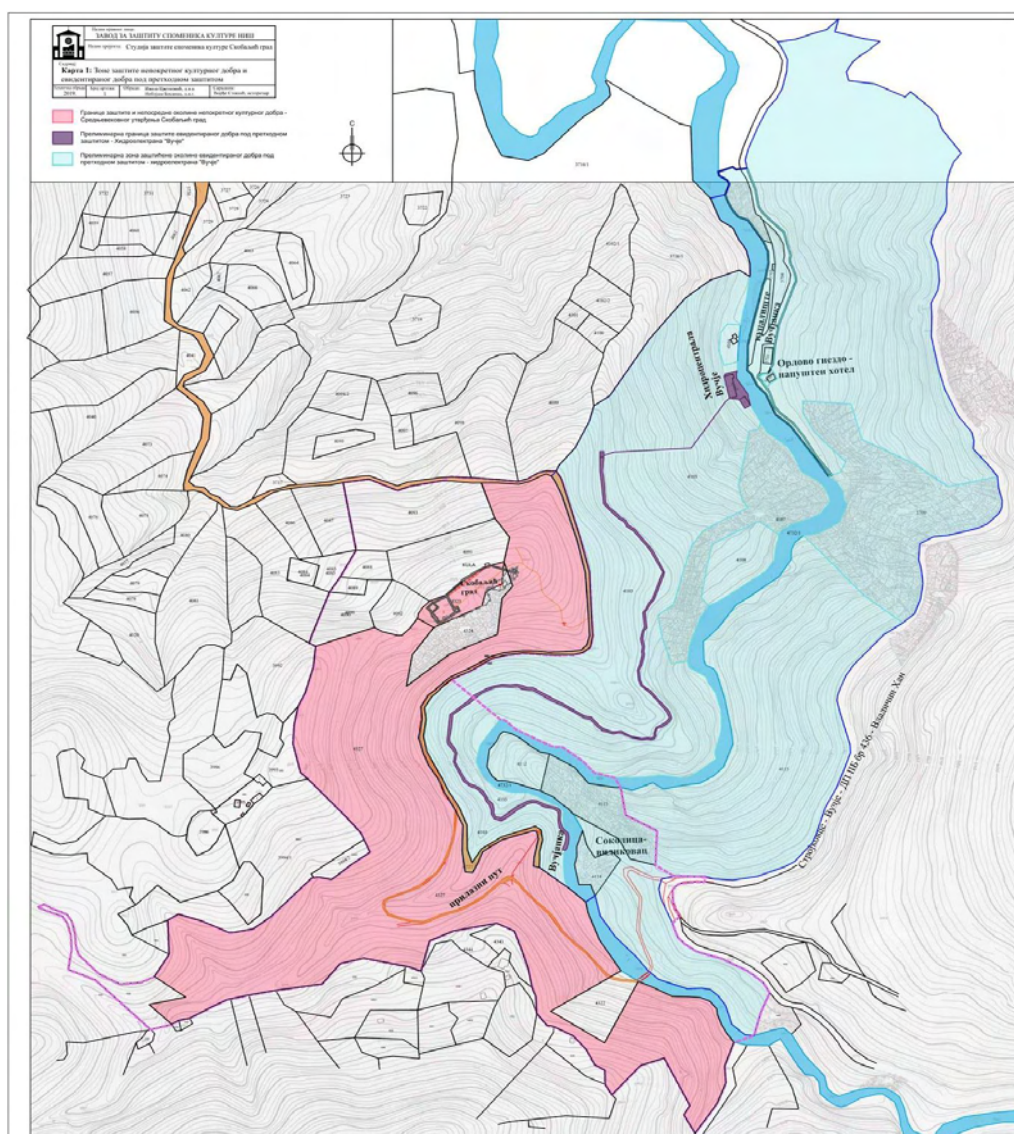
Одлука о проглашењу за Средњовековног насеља Скобаљић град за културно добро

А.4. ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ

Границе заштите Скобаљић града, према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро, границе заштите обухватају катастарске парцеле број 4323 и 4327 КО Вучје. Границе непосредне околине овог споменика културе обухватају катастарске парцеле број 4323 и 4327 КО Вучје.

Прелиминарна граница заштите евидентираног добра под претходном заштитом - **Хидроелектрана “Вучје”** обухвата катастарске парцеле број 4105 и 4109 КО Вучје. Границе заштићене околине овог добра под претходном заштитом обухватају катастарске парцеле број 4727/1, 4103, 4732/1, 4114, 4113, 4112, 4115, 4107, 4108, 3700, 4104, 3699/1, 3699/2, 3701, 3702, 3703, 3704 КО Вучје.

Графички приказ са границама заштите и заштићене околине

Ситуациони план са приказом граница заштите споменика културе Скобаљић град и прелиминарне границе заштите и заштићене околине хидроцентрале “Вучје”

A.5. ОПИС И ИСТОРИЈАТ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

A.5.1. ИСТОРИЈСКЕ ПРИЛИКЕ (историјски и историографски подаци)

Скобаљић град у средњовековној Дубочици

Опис града и околине

Породица Теокаревић - осврт на лесковачку индустрију

A.5.2. УЛОГА И ЗНАЧАЈ ГРАДА НИКОЛЕ СКОБАЉИЋА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ др ЂОРЂЕ ЈАНКОВИЋ

A.5.3. ЛЕГЕНДЕ О НИКОЛИ СКОБАЉИЋУ - НЕМАТЕРИЈАЛНА БАШТИНА

A.5.4. ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА, ПРОУЧАВАЊА И КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДОВА

A.5.5. ПРЕГЛЕД ЗНАЧАЈНИХ ЛОКАЦИЈА У ШИРЕМ ОКРУЖЕЊУ

A.5.1. ИСТОРИЈСКЕ ПРИЛИКЕ (ИСТОРИЈСКИ И ИСТОРИОГРАФСКИ ПОДАЦИ)

Средњи век је у Србији оставио две значајне врсте споменика архитектонског наслеђа - манастире и средњовековне градове. Уметност и историја средњовековних манастира је познатија и више изучавана, а средњовековни градови и утврђења, иако мање познати, представљају значајан извор података за правилно тумачење овог изузетно важног дела наше националне историје.

Управно-територијална јединица у средњовековној српској држави била је жупа. Жупе се, да би лакше опстале, удружују у веће територијалне и управне целине које се у изворима називају земље. Ове области састоје се од већег броја жупа и планина и представљају тачно утврђену територију (Бркић, 2013).

Средњовековни град могао је означавати више различитих типова градова. Једна врста градова били су такозвани “жупски” градови, у којима је живела властела која је газдовала одређеним подручјем, од кога је убирала плодове рада сељака који су обрађивали ту земљу. Плодне котлине између ненастањених брда звале су се “жупе”, а свака жупа је обично имала и свој град, где је било правно и привредно седиште жупе. Друга врста градова настала је када се развило рударство у земљи у XIII веку и они су саграђени уз руднике, у облику зидова и кула, како би их бранила. Трећи тип градова грађен је на стратешки важним комуникацијама кроз земљу, обично у клисурама изнад путева. Четврта је грађена по периферији државе, такозваним “крајиштима”, како би обезбедила земљу од упада непријатеља. Грађени су и градови који су служили за одбрану богатих манастирских комплекса (Дероко, 1951).

Стварањем економских услова, почиње изградња градова са становништвом које се бави рударством или трговином. Српски средњовековни градови су се развијали по моделу средњоевропског града, уз руднике, или као трговиште, место размене добара. Међутим, тиме није било напуштено бављење пољопривредом. Градови су у својој близини имали поседе одакле су се снабдевали намирницама, а вишкове су износили на тржницу.

У почетку, на простору српске државе, у њеном континенталном делу, није било активних старих градова проистеклих из претходног римско-византијског периода (Зарковић, 2012). Ширењем граница државе временом ће се све више античких градова наћи у границама Србије, а они су често садржали трг – место на коме се трговало. Градови временом почињу бити опасани високим зидинама и кулама, а мењали су изглед услед рушења и поправки. Када је српска држава ојачала (XIII век) почело је са градњом све више јаких и утврђених градова (Стојсављевић, 2011.). Ови градови и тргови својим везама (комуникацијским, трговачким, политичким) доприносе даљем развоју трговине што доводи до општег напретка и даљег развоја. Ипак, за поједина насеља која су се налазила на територији средњовековне српске државе тешко је утврдити време настанка и самог постојања. Писани документи о градњи средњовековних градова су оскудни. Утврђени градови- тврђаве могу да се разматрају на основу њиховог положаја и склопа на терену, а свакако и у оскудним историјским изворима, штурим списима путописаца и сл. Недостатак историјских извора или њихова непрецизност утицали су на то да за многе градове постоје само нагађања, претпоставке или легенде.

Промена броја утврђених насеља у средњовековној Србији у сваком случају може се пратити познавањем тадашњих историјских збивања, на основу којих се могу донети вредни закључци. У првој половини XV века, када је запретила опасност од нових турских освајачких похода, Ђурађ Бранковић је изградио бројне градове, пре свега своју престоницу Смедерево, а затим Острвицу, Борач, Грабовац, Градац, Драгошевац, *Зелен-град*¹ (Скобаљић град), Иванову кулу, Козник и многе друге (Дероко, 1950). Опасност од Турака је такође утицала да су градови у XV веку били грађени на брзину, у кратком временском року. Главни материјал за изградњу зидина био је камен. Стране зида који је повезивао куле утврђења биле су озидане протесаним каменом, а средина зидне масе била је испуњена ломљеним материјалом са много малтера тзв. „трпанцем” (Максимовић, 1948).

Појам *град* се у раном средњем веку разликовао од села само у томе што је био опасан зидовима, у почетку дрвеним, а касније каменом. Са развојем трговине поједини градови постају управни центри, центри занатства и трговине окружени већим бројем села која их снабдевају животним намирницама. На овим просторима села су представљала најбројнију категорију насеља, што је потпуно логично када се има у виду да је основна привредна грана била пољопривреда.

Појам замка - утврђења у нашој историографији скривен је иза општег назива средњовековни град, где није било јасног функционалног разграничавања (Зарковић, 2012). Средњовековни *град* представљао је фотификовано-утврђено место, а тек затим и урбану агломерацију. Фортификована места у средњовековној Србији биле су тврђаве од војно-стратешког значаја попут Смедерева, али и мања утврђења-*замкови* који су више служила као властеоска боравишта и регионална средишта. Поједине тврђаве биле су у исто време и утврђено властеоско боравиште, и регионално средиште, и могле су имати подграђе. Представљале су значајне отпорне тачке, и са суседним утврђењима могле су чинити јединствени систем одбране земље. Око града, који је имао одбрамбену функцију, развијало се насеље у коме се одвијају привредни и социјални фактори живљења. Насеље које се најчешће налазило испод града назива се подграђе (и на латинском и италијанском се имену града утаквом случају додаје *sub, soto*).

Зидање града представљало је општу обавезу становништва (кулучење) и звала се градозиданије према Закону цара Душана. Место за зидање града бирало се веома пажљиво. Првенствено се гледало на војне потребе које је одређено место за град требало да испуни, да буде тешко приступачно, како би се бројније јачем нападачу што више отежао напад на град (Ненадовић, 2003). Општи облик српских средњовековних утврђења грађених на узвишицама скоро увек је неправилан, а величина и облик прилагођавани су терену. У случају изненадних напада, ови градови су били главна одбрамбена снага српске државе, и већина њих је имала јаке одбрамбене куле. Доласком Турака мења се улога утврђених градова. Систем одбране се своди на одбрану утврђених градова, а нападачима се препушта простор око њих који страда.

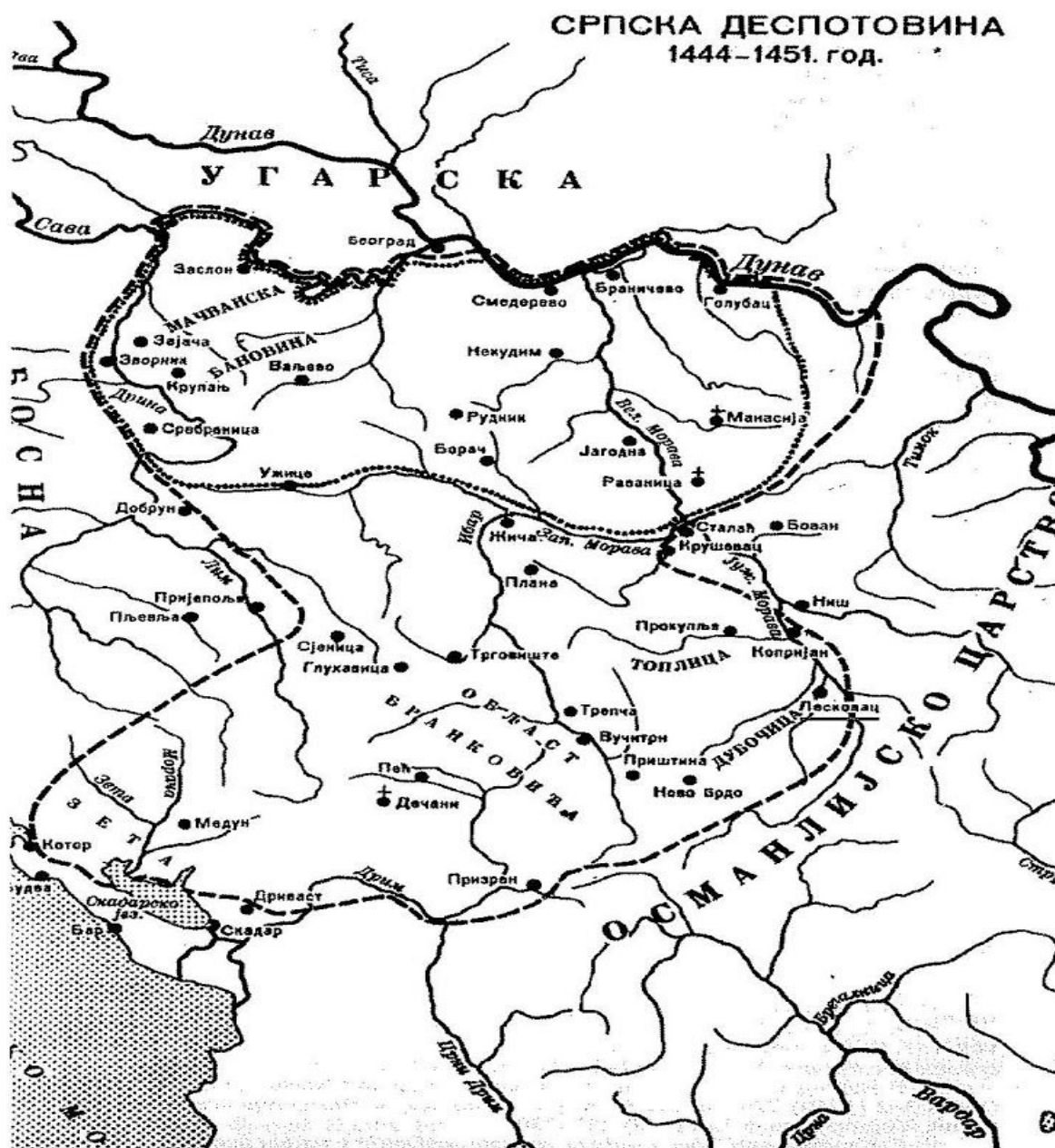
¹ Александар Дероко је у свом делу *Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији* Скобаљић град препознао као Зелен-град.

Место Скобаљић града у средњовековној Дубочици

Утврђење Скобаљић град представља типичан средњовековни споменик. Нису најјасније прилике у којима је егзистирао Скобаљић град, односно недовољно је проучена средњовековна прошлост овог краја. Лоциран је на неприступачном месту, а користио је и природни систем одбране. Током времена је напуштен и руиниран. Под именом град заправо се подразумевало утврђење које је бранило стан владара, рудник или целу област. Скобаљић град улази у групу јаких утврђења на важним стратешким тачкама, грађених на неприступачном терену/пределу, са готово искључиво војном посадом, које је бранило једну област, важну трговачку руту, а свакако је могао је бити у некој врсти одбрамбеног система са другим оближњим утврђењима. Систем фортификације сачињен је од бедема, више одбрамбених кула и бранич - донжон куле. Правило је било да донжон-куле немају врата у приземљу већ на првом спрату. Обично се у кулу улазило дрвеним мостом који се лако могао подићи у случају опасности. Испод куле је могао бити и бунар са водом као залиха у случају опсаде. Никола Скобаљић, по коме град носи име је последњи познати заповедник града.

Прошлост Топлице и Дубочице под српском влашћу може се пратити од средине XII века. Жупе Топлица и Реке припале су Стефану Немањи као део његове удеоне кнежевине, док је Дубочицу, која се природно наслањала на његову област добио од византијског цара Манојла I (Бркић, 2013). О значају читавог овог подручја у српској средњовековној држави најбоље говори чињеница да је Топлица, већ крајем XII века, имала статус веће територијалне и управне целине – *земље*. У њеном саставу налазиле су се у овом периоду и жупе Дубочица и Реке. Средиште земље Топлице померено је у позном средњем веку у Дубочицу. Након пропасти Душановог царства Топлица и Дубочица наћи ће се у саставу државе кнеза Лазара, а затим и у саставу српске Деспотовине до коначног пада под османску власт 1454. године (Бркић, 2013).

Средњовековна жупа Дубочица обухватала је долину река Ветернице и Јабланице, левих притока Јужне Мораве, а вероватно и данашње Лесковачко поље. После битке на Косову, 1389. године, област Дубочице је изложена константним турским нападима. Од 1455. године Дубочица улази у састав Крушевачког санџака. У XVI веку Дубочица је била највећа нахија у оквиру овог санџака. Захватала је простор слива Мораве и њених притока: Пусте Реке, Јабланице, Ветернице и Власине. Простирала се од планине Радан на западу до данашње српско-бугарске границе источно од села Калне, на истоку. Северну границу чиниле су Видојевица, Пасјача, Бабичка гора и Сува планина, а на југ се простирала до планина Кукавица и Чемерник (Зиројевић, 1983).

Карта са приазом граница Српске деспотовине средином XV века

Турци су након коначног освајања ових простора почели да граде паланке, касарне и џамије, а већину материјала су узимали са средњовековних градова који су остали напуштени и неупотребљиви (Стојсављевић, 2011.). Грађу са српских средњовековних градова носило је и локално српско становништво за изградњу кућа. Турске власти нису марили за пропадање ових српских средњовековних градова-утврђења који су се нашли у унутрашњости царства. Сличну судбину највероватније је доживео и Скобаљић град код Вучја.

Опис града и околине

Лесковачка котлина је захваљујући природним богатствима, обиљу речних токова и доминантних узвишења, која су се лако могла бранити у случају опасности, била погодна за насељавање, па су забележени остаци праисторијских, римских, византијских и средњовековних насеобина. На основу досадашњих резултата истраживања може се закључити да је због тешке проходности Грделичке клисуре, пут према југу је вероватно ишао другом страном уз Ветерницу, где је откривен већи број налазишта са траговима материјалне културе од неолита до средњег века. Стари пут Лесковац - Врање пратио је долину Ветернице и благе превоје планине Кукавице, да би избио на области Пољанице и Клисуре, а затим на Врањску котлину (Јоцић, 1987).

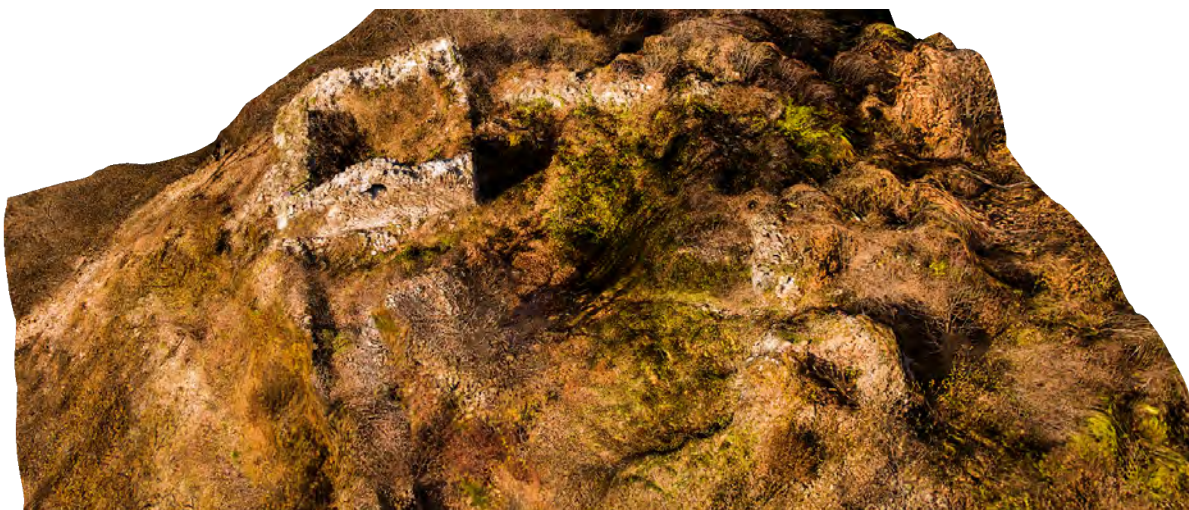
Лепота и занимљивост кањона реке Вучјанке од увек је била предмет интересовања многобројних путника намерника. Феликс Каниц² био је импресиониран призором који је угледао на једном од својих пропутавања, те је о томе записао следеће: *"...без сумње, спада у најромантичније теснаце српског југа, богатог природним лепотама. Између стрмих, високих литица, дивних падина под шумом и свеже зелених пропанака пробија се Вучјанска река, покрећући 18 воденица и 2 ваљарице, и у безбројним каскадама сручује се ка дубоком Дев-казану (Ђавољем котлу), окруженом живописним стенама..."*

Изглед Кањона реке Вучјанке, цртеж Феликса Каница, 1864.

² Феликс Каниц, *Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, књига 2, Српска књижевна задруга, Београд, Србија, 1987.

Једна од тачки на путовању Феликса Каница било је и утврђење Скобаљић град. Том приликом обишао је околину града, при чему је забележио опис утврђења и прилаза, али и постојање остатака старе цркве, која се налазила на месту данашње цркве Св. Јована: *“црквиште, рушевина оближње црквице, важи као светиња. Ту је велики народни јунак Никола Скобаљић ишао на литургију кад год је полазио у бој против неверника. Њени 3,6 m широки и 4,9 m дуги зидови, са хорском полукружном апсидом избоченом за 1,7 m и улазом широким 1 m, представљају праву изложбу оних врста камена и шљунка који се налазе у околини; преовлађују гнајс и шкриљац. Мало даље према југоистоку кристално бистра Вучанска река образује диван водопад обршавајући се са истуреног стрмог Рамног камена на 1034 га високој Кити. Од Скобаљићеве црквице врлетна стаза води на југозапад ка његовој »кули«, која лежи 300 m више. Пробијајући се кроз честар из кога се високо уздиже понска буква и кроз густо жбуње клеке, местимично плавкасто обојено мразовцем и опасно по одело, успентрао сам се за једним чобанчетом, које ме је водило крећући се по том терену као дивокоса, на уски плато на коме се налазе 2 m дебели и 12 m дуги, местимично изврсно очувани зидови неког квадратног објекта, са затрпаном цистерном.*

Скобаљић град, фотограметрија, 2019.

Облик основе и необично чврст малтер зидова од ломљеног камена и опека говоре да је ту некад била римска осматрачница, испод које је цела околина лежала као на длану. То је “кула” у којој је по народном предању боравио опевани јунак Никола Скобаљић. Историјски је доказано да је он 6. октобра 1454. код Врањске Бање победио Турке који су надирали од Новог Брда, али је убрзо затим, 28. новембра, са својим исто тако храбрим стрицем потучен на Трепањској реци и погубљен. Од Вучја до куле води левом обалом један бољи пут, који је у римско време преко Збежишта и Црног врха (1005 m), па поред друге куле, на 764 m високој Коприви, долином горње Ветернице ишао за Врање, чиме се објашњава изградња ова два утврђења у овако суровој, безљудној околини.”

Скобаљић град, фотограметрија, 2019.

Скобаљић град, фотограметрија, 2019.

*

Милан Ђ. Милићевић (1831-1908), завршио је богословију у Београду, радио је као учитељ и државни саветник. Путовао је по Србији и сакупљао историјску и етнолошку грађу. Био члан САНУ, и један од оснивача Чупићеве задужбине и српске књижевне задруге. Он је у свом делу Краљевина Србија-нови крајеви (1. изд. - у Београду: Штампа и издање Кр. срп. државне штампарије, 1884.) овако описао Скобаљић град:

Град Николе Скобаљића-Више села Вучја, између овога села и Збежишта (усрезу лесковачком), на једном вису, има градић од камена. За тај градић народ каже: „Зидао га некакав Никола Скобаљић“. Испод града има извор лепе пијаће воде. Тај извор зову сељаци: „Скобаљићев кладенац“.

Мислим да овде не треба двоумити: и град и кладенац јамачно се везују за име онога славнога јунака Николе Скобаљића који године 1454, септембра 24, код места Бање, потуче Турке онако како их никада дотле није потучао, али који 16 новембра те исте године, после пораза на Трепањи, издахну на коцу заједно са својим јуначким стрицем.

Планина Кукавица налази се на југу Србије, северно од Врања и јужно од Лесковца. Припада венцу Родопских планина. Највиши врх Кукавице је Влаина (1442 м), а остали врхови су Ваљовска чука (1207 м), Тумба (1192), Фурниште (1370 м) и Буковска чука (1386 м). Река Вучјанка извире на планини Кукавици на надморској висини од 1100 метара, дугачка је 18 км и десна је притока Ветернице, у коју се улива код места Вучје. У средњем току испод села Збежишта и потеза Соколица, прелази у кањон дубине до 300 метара са окомитим странама високим преко 100 м. Вучјанка је пуна вирова, водопада и слапова, тзв. лонци изнад хидроцентрале носе назив Ђокини вирови. Они су удубљени у кристаласте шкриљце, поређани степенасто, једни испод других, од највећег до најмањег и представљају туристички атракцију не само Вучја него и целе Лесковачке општине.

Изглед Кањона реке Вучјанке, Фотоалбум Лесковца и околине, 1879. године

Кањон реке Вучјанке на чијим се стенама налазе средњовековно утврђење Скобаљић град, поред своје изузетне природне лепоте представља и значајан културни предео: Хидроцентрала “Вучјанка” са каналом који спроводи воду за рад хидроцентрале, нешто ниже црква Св. Јована (дело архитекте Григорија Самојлова, саграђена 1938. године), а у Вучју се налазе фабрика вунених штофова породице Теокаревић из 1934. године, радничко насеље, вила и друге грађевине.

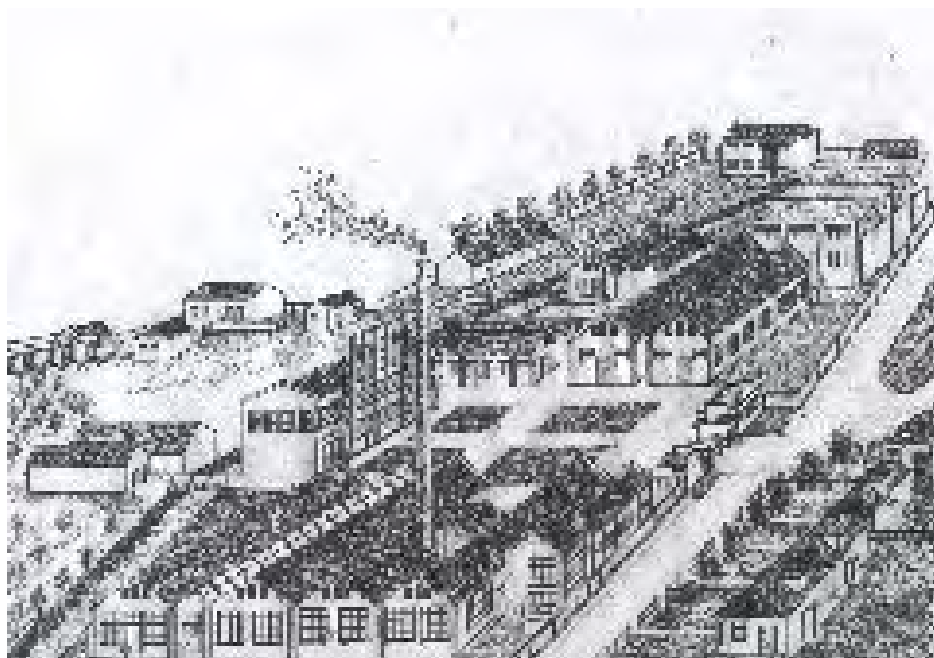
Кањон реке Вучјанке, фотографија преузета са сајта <https://naseporecje.rs>

Породица Теокаревић - осврт на лесковачку индустрију

Историја лесковачке индустрије почела је са *гајтаном*. Лесковчани су гајтан доносили из Бугарске. Низ историјских збивања као што су присаједињење области Пирота, Ниша, Прокупља, Лесковца и Врања Кнежевини Србији, размирице са Бугарском, учиниле су да трговина гајтаном постаје све тежа, нарочито након 1884. године, услед увођења двоструких царина. Тада се родила идеја код Лесковчана о сопственој производњи гајтана. Идејни вођа био је Мита Теокаревић, а придружили су му се трговци Антоније Тонка Поповић, Глигорије Јовановић, Прока Митић и Бугарин Стеван Бојацов. Исте године је у селу Стројковце подигнута и отворена фабрика за производњу гајтана под именом “Антоније Поповић и комп” (Шимунец, 2015). Фабрика је након пет година пренета у село Вучје, где је купила сопствену водницу (Јоксимовић, 1930).

Теокаревићи су били познати индустријалаци који су током друге половине XIX века развијали текстилну индустрију у овом делу Србије. Мита Теокаревић, рођен 1848. године био је један учесника у оснивању првог лесковачког предузећа за производњу гајтана, 1884. године, као и прве лесковачке фабрике вунених тканина, 1896. године. Иако сиромашног порекла, успео је да се уздигне учествујући у оснивању лесковачког предузећа за производњу гајтана, што је одредило његов живот. Био је народни посланик и председник лесковачке Општине (Шимунец, 2015). Иступио је из фабрике 1920. године, а на име свог дела добио је првобитну фабрику гајтана у Вучју и ратну одштету. Ово је послужило његовим синовима за оснивање Параћинске фабрике вунених тканина под фирмом Влада Теокаревић и комп. (1921. године), која је важила за једну од технички најсавршенијих не само у Србији, већ и на Балкану (Јоксимовић, 1930). Фабрика гајтана Мите Теокаревића, иако доста оштећена у време бугарске окупације, наставила је да ради и после Првог светског рата. Средњи син Мите Теокаревића, Лазар основао је у Вучју модерну фабрику вунених тканина. Градња фабрике почиње 1923. године када је Лазар издвојио део свог капитала из параћинске штофаре и уложио га у Вучје.

Индустрија вунених тканина Лазар М. Теокаревић у Вучју, почела је да ради 1936. године. Сарадња архитекте **Григорија Самојлова** са породицом Теокаревић започета је 1934. године. У наредних пар година Самојлов је за породицу Теокаревић у Вучју подигао фабрику, куће за раднике, вилу и цркву Св. Јована Крститеља. **Фабрика** је грађена у духу модерне архитектуре, зидана по тадшњим европским стандардима. **Вила** је у духу романтичног историцизма са ремиисценцијама на енглеску ренесансу. **Раднички домови** су рађени у маниру фолклорне архитектуре, а **црква**, као најрепрезентативнији објекат, у духу националног градитељства (Просен, 2005). Грађевине су варошици дале другачији изглед, архитекта и наручиоци су остварили репрезентативност којом ће се указати на богатство и моћ породице индустријалаца, а Вучје постало чувено по својој лепоти.

Индустрија вунених тканина Лазар М. Теокаревић у Вучју, преузето са сајта <http://www.vucje.com/html/pistorija.html>

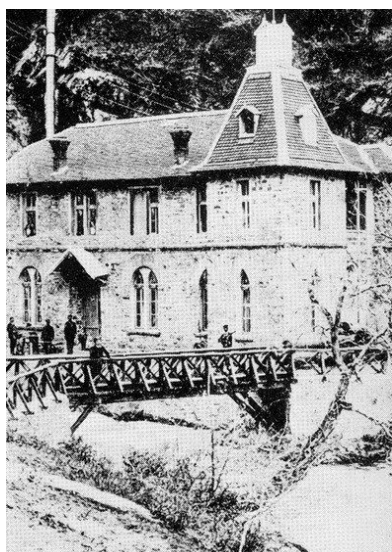
Тренутно стање фабричког комплекса, виле и радничких станова крајње је забрињавајуће, а судбина објеката је неизвесна. Даљим урушавањем, губитак материјала би достигао размере које би представљале потпуни губитак података за евентуалну обнову. Ситуација је још озбиљнија чињеницом да је валоризација од стране службе заштите у овом случају изостала, да на грађевинама нису спроведена архитектонска истраживања и није извршено прикупљање техничке документације постојећег стања. Неодложно је у што скоријем року обезбедити основни вид заштите - заштиту кроз документацију, а затим наставити са активностима како би се остварила њихова пуна обнова.

Вила Теокаревића, фотографија преузета са <https://jugmedia.rs/>

Могућност експлоатације водене снаге Вучјанке и улагања у нову привредну област заинтересовали су лесковачке индустријалце. Основано је „Лесковачко електрично друштво А. Д.“ 1901. године, протоколисано код лесковачког Првостепеног суда ради производње и продаје електричне енергије за потребе града и околине (Шимунец, 2015). Задатак овог друштва био је да водену снагу реке Вучјанке искористи као електричну енергију (Јоксимовић, 1930).

Професор Ђорђе Станојевић уочио је потенцијал Вучјанске реке и 1901. године је своја научна сазнања изнео на Физичком институту Велике школе. На основу његових студија, 1901. основано је Лесковачко електрично друштво. Статут друштва урађен је септембра исте године и поднет на одобравање Министарству народне привреде у Београду, које га је и одобрило. Наредне године, Оснивачки одбор је, посредством локалног листа Дневник, позвао грађанство на упис акција Лесковачког електричног друштва, чији је основни капитал утврђен на 200.000 динара и подељен на 2.000 акција од 100 динара, а уплате су вршене недељно, по један динар од акција. У доњем делу кањона Вучјанке је 1903. године подигнута **Хидроелектрана “Вучје”**. Први киловати електричне енергије са хидроцентрале Вучје потекли су 24. децембра 1903. године. Електрана, у то време трећа у Србији, испоручивала је Лесковачкој индустрији електричну енергију и напајала је тада највећи далековод у Србији у дужини од 17 километара, од Вучја до Лесковца (Војиновић, 2016).

Хидроцентрала “Вучјанка”, фотографија снимљена 1910. године, преузета са сајта <https://www.facebook.com/carsijskepriceleskovac> а друга са сајта <http://www.zvrk.rs/>

Хидроцентрала “Вучјанка”, фотографија преузета са сајта <https://naseporecije.rs>

Саставни део хидроцентрале је канал за довод воде из реке Вучјанке, који је уклесан у стену и озидан. Вода се спроводила до контролне кућице, и цевима директно спуштала у хидроцентралу за покретање турбина. Хидроцентрала представља својеврсну грађевину, а додатну вредност дају јој још увек очуване оригиналне и функционалне Сименсове машине.

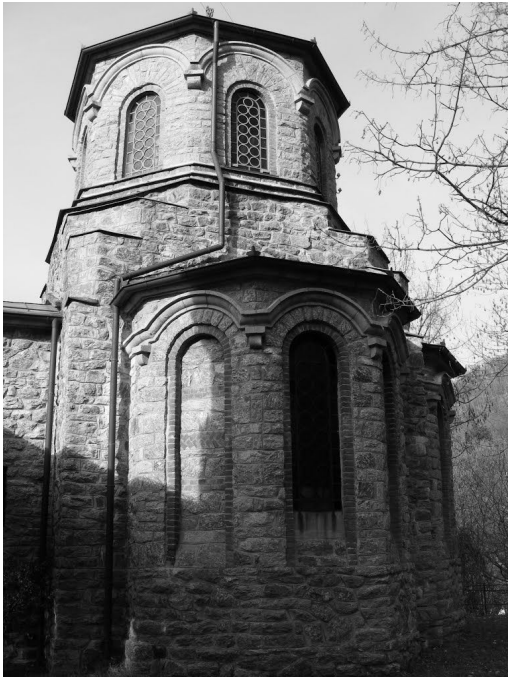
Контролна кућица и цеви за довод воде, фотографија ЗЗСК Ниш, Ивана Цветковић

Канал за довод воде, фотографија ЗЗСК Ниш, Ивана Цветковић

Црква Светог Јована Крститеља у Вучју, задужбина породице Теокаревић саграђена је 1935-1936. године, на месту некадашње средњовековне цркве за коју се претпоставља да је била задужбина Николе Скобаљића. Ово је био један од разлога породице Теокаревић да на истом месту подигне нову цркву. Средњовековне рушевине и сликовити пејзаж околних брда, определиле су смер инспирације Григорија Самојлова ка стварању исконски духовног нео-средњовековног храма. О значају цркве речито говори и прва оцена историографије коју је дао Зоран Маневић, одредивши је као можда најзначајнији пример међуратне црквене архитектуре код нас (Просен, 2005).

Црква Св. Јована Крститеља, фотографије преузете са сајта <https://mapio.net/pic/p-43175883/>

Црква је у основи једнокуполни, сажети триконхос уписаног крста. Њена отворена припрата спојена је троделним аркадним тремом са звоником. Постављајући храм на узвишење, Самојлов је постигао просторну монументалност, а раздвојивши цркву и звоник тремом избегао је преминацију једног објекта над другим. Појава триконхоса и његово рашчлањивање неорнаментисаним плитким архиволтама, представља транскрипцију црквеног градитељства моравске Србије, али оплата од грубо тесаног камена, као и коришћење опеком зидане „рибље кости” у пољима испод прозора, има своје корене у старијим остварењима византијског градитељства. Врхунац Самојловљеве „оданости” неовизантији представља обликовање ентеријера, под од разнобојног мермера, полијелеј у позлаћеној бронзи и иконостас у дуборезу, који је сам осликао. Зидно сликарство рад је руског сликара Петра Сухачева. У лунети улаза, на западном зиду наоса храма, насликани су ктитори овог светог места, Василија - Вана Теокаровић и њен покојни супруг Мита, како приносе светитељу и Богородици модел цркве, по узору на средњовековне задужбинаре (Просен, 2005).

На основу спроведених археолошких истраживања мањег обима на овом средњовековном утврђењу закључени су најважнији археолошки слојеви, који одговарају најважнијим поглављима живота града.

Ово утврђење представља јако рановизантијско упориште Јустинијановог доба, које је запустело већ у време његовог наследника Јустина II, седамдесетих година VI века. На слој VI века непосредно належе слој са грнчаријом с краја X и почетка XI века, у време Самуила и словенске државе која је преузела државно-правно наслеђе Бугарског царства. По свему судећи утврђење је у овом периоду обновљено и коришћено у првобитном обиму.

У повељама Василија II, којима се потврђују прва Охридске архиепископије, постоје подаци који би могли бити важни и за област Лесковца. Нема сумње да се град код Вучја налазио у области епископије Ниша, а на граници према епископији у Скопљу. У епископији нишкој се као градови поред Ниша наводе: Мокро (Бела Паланка), Компло (непознато положаја), Топлица (код данашње Куршумлије) и Сфелигово (Сврљиг).

После XII века почиње нова фаза живота града изнад Вучја. Рушевине старе тврђаве су разчишћене, подигнуте су нове утврде и грађевине. Из тог времена би могла бити бранич кула малог града. Она се разликује начином зидања од осталих зидова. Ново утврђење овог периода могла би сачињавати бранич кула, надзидани бедеми рановизантијске тврђаве, у јако смањеном обиму, и вероватно неке грађевине, а можда и дрвени двор у унутрашњости. Тешко је датовати откривене налазе, грнчарија овог слоја разликује се од оне из XII века и од оне из прве половине XV века. Наслојавање показује три слоја, која делимично разоткривају судбину града. Први слој се образовао одмах по обнављању града и брзо је затворен. После тога град је остао пуст неко време. Потом је дуже времена коришћен, а онда спаљен, како то показује слој паљевине. Затим је уследила сасвим нова фаза из времена војводе Николе Скобаљића. Град је бранио пут север - југ непосредно. Само на том правцу могао да спречава пролазак непријатеља. Датовање обнове града уско је повезано са могућом границом на Кукавици, када је то била главна одбрамбена линија на путу непријатеља. То се везује за период прве половине XIII века, до 1258. године, када је краљ Урош запосео Скопље. Обнова града би се могла датовати око средине XIII века, када се око пута Лесковац - Врање укрштају интереси више држава. Одређивање правилног датовања и порекла налаза у граду расветлили би историју југоисточне Србије. Пошто се град нашао унутар граница Србије, изгубио је на значају. Поново постаје важан са започињањем турских упада у Србију. У време између привременог заузимања Ниша и 1386. године и препуштања Скопља Турцима, 1392. године град је могао бити у функцији. Руиниран/спаљен је или приликом провале султана Мусе у Србију, односно у време када је Мурат II заузео и Ниш, и напао Ново Брдо.

Грнчарија која је нађена одговара времену деспота Ђурђа Бранковића, и добро је позната на осталим просторима Србије. Зато се чини да је град обновљен након 1444. године, после обнављања Деспотовине, а коначно страдао после погибје Николе Скобаљића. Обновом је град претворен у јаку тврђаву тога времена. Горњи/Мали град утврђења је својом четвороугаоном основом сличан већем у Вучитрну, у коме је деспот Ђурђе Бранковић имао двор. Вучитрн је димензија 35x35m, а бранич кула је истурена испред бедема. Из истог времена је и Бован код Алексинца, правоугаоне основе са бранич кулом унутар бедема, као и на Скобаљић граду. Сличне основе је и град у Трубачеву на Морави близу Сталаћа, као и накнадно уграђени мали град у Крушевцу, величине око 35x35m, као и Вучитрн.

Може се закључити да је утврђени град имао четири главне фазе у Средњем веку, од којих је прва била рановизантијска. У другој фази град је бранио средишне области Самуилове државе, могао је бити и средиште жупе, а био је међу 35 тврђава-градова који представљају утврђену линију. Током XI и XII века утврда је била је пуста, да би била обновљена вероватно средином XIII века. Из тог период би могла бити бранич кула. Убрзо након обнове, утврђење је напуштено, а вероватно је по други пут страдало пред крај XIV века. Изнова је изграђено-утврђено после 1444. године и коначно је од Турака освојено 1455. године.

A.5.3. ЛЕГЕНДЕ О НИКОЛИ СКОБАЉИЋУ - НЕМАТЕРИЈАЛНА БАШТИНА

У недостатку релевантних података, интересантна је легенда о Скобаљић граду, којом народ маштовито даје сам себи објашњења о догађајима у вези са оваквим монументалним остацима прошлости.

Народна традиција везала је ово место за Николу Скобаљића, властелина деспота Ђурђа Бранковића, који је средином XV века водио борбе са Турцима у Дубочици. Никола Скобаљић забележен је као историјска личност из средине XV века. Везује се за историјске догађаје у вези са две битке Срба и Турака, које је водио у септембру и новембру 1454. године, у пределу Бање и крај планина Трепање, код места Кислине у области Дубочице, која је у време Стефана Немање улазила у састав српске државе (Михајловић, 1923).

ЛЕГЕНДА О НИКОЛИ СКОБАЉИЋУ из документације Народног музеја Лесковац, Мирјана Јоцић

Властелин Никола Скобаљић, витез деспота Ђурђа Бранковића, живео је средином XV века у области Дубочице (Глубочице) и као историјска личност спомиње се у турским и српским летописима. Област Дубочице простирала се на југу српске деспотовине и у време деспота Ђурђа Бранковића (1427-1456) била је крајња област српске државе. По предању Никола Скобаљић је био јунак над свим јунацима оног доба, па је постао војвода деспота Ђурђа Бранковића. Народна традиција везала је име Николе Скобаљића за остатке средњовековног града који је саграђен на стрмој литици у кањону реке Вучјанке, на шумовитим падинама планине Кукавице.

У борбама које је Никола Скобаљић водио са Турцима, кратко нас извештава Константин Михајловић из Островице у делу Јаничарове успомене или Турска хроника, где су описане две борбе Николе Скобаљића са Турцима. У првој бици Скобаљић *уби Турке у Бание Септембриа, 24.* Овај кратак опис открива да тај бој није завршен обичном победом већ уништењем далеко бројније и надмоћније турске војске: *“...Тада она српска војска што је била у Глубочици удари на турску војску, и поби многе турке, па и знамениту турску господу”*. У другом боју, на води Трепањи, Срби су били поражени иако су се херојски борили. Трагичан исход борбе се објашњава неучествовањем војске са Ситнице. После битке Турци су причали *“да одкад памте нису слушали о оваквој бици, да се тако мали број људи борио против тако велике силе, говорећи да би сам цар био до ногу потучен да се се сви били заједно састали. Овако су једни поражени, а други потучени, а остали се се разбежали, а само је Никола Скобаљић са својим стрицем на колац набијен”*.

A.5.4. ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА, ПРОУЧАВАЊА И КОНЗЕРВАТОРСКИХ РАДОВА

Текстови и прилози су преузети из публикованих чланака (Мирослава Јоцић: “Резултати истраживања Скобаљић града”; Мирослава Јоцић, Ђорђе Јанковић: “Резултати истраживања на средњовековном утврђењу Скобаљић град”; Ђорђе Јанковић: “Улога и значај града Николе Скобаљића у средњем веку”; Славенка Ерцеговић Павловић: “Резултати истраживања археолошких локалитета и споменика културе лесковачког подручја”), и документације Завода за заштиту споменика културе Ниш и Народног музеја Лесковац.

Лесковачки крај је археолошки недовољно истражено подручје, а истраживања су се углавном сводила на рекогносцирања и истраживања у мањем обиму. Истраживања лесковачког краја у XIX и XX веку везана су за путописце Феликса Каница, Милана Милићевића, Милана Ракића и др. Ова истраживања била су изузетно значајна као основа за проучавање која су касније предузимана.

Посебно је значајна делатност Народног музеја Лесковац за проучавање читавог подручја. Систематска истраживања археолошких локалитета која је спровео Народни музеј Лесковац у сарадњи са Археолошким институтом у Београду, у периоду од 1976. године, која су са мањим прекидима трајала све до 1984. године, и обухватила шири простор лесковачке котлине, односно општине Лесковац, Лебане, Медвеђу и Власотинце. Ова рекогносцирања нису спроведена систематски али су створила основну базу података. Кроз рекогносцирања евидентирано је и обрађено преко 300 локалитета. Од тог броја 56 локалитета опредељено је у период праисторије. Регистрована су 34 античка локалитета, 10 са насеобинским елементима, 11 утврђења и свега две некрополе. Констатовано је 29 византијских локалитета, од којих се за четири може предпоставити да представљају насеља, осам - утврђења, 12 цркава и једна остава новца. Највечи број евидентираних локалитета су из средњег века, укупно 117. Њих 28 имају насеобински карактер, док десет локалитета могу бити утврђења. Регистровано је и 27 цркава, на 18 локалитета констатовано је постојање цркве са некрополом, а 22 са знаковима гробних обележја, као и три манастирска комплекса.

Путем од Лесковца до Врања, кроз област Горње Ветернице, прошао је енглески лекар Едвард Браун 1669. године. У време аустријско-турских ратова, 1689. године, пут је био познат под именом “Strasse Uranic” којим је прошла аустријска војска, крећући се од лесковца ка Врању.

Прве информације о Скобаљић граду налазимо код Феликса Каница, који говори о Скобаљић граду као о римском кастрому у чијем се подножју налазе остаци средњовековне цркве, а на узвишењу је препознао “...уски плато на коме се налазе 2 т дебели и 12 т дуги, местимично изврсно очувани зидови неког квадратног објекта, са затрпаном цистерном. Облик основе и необично чврст малтер зидова од ломљеног камена и опека говоре да је ту некад била римска осматрачница, испод које је цела околина лежала као на длану. То је “кула” у којој је по народном предању боравио опевани јунак Никола Скобаљић.”

За разумевање прилика у средњовековној Србији значајно је и утврђење у близини Враћа - познато као Марково кале. На почетку и на крају пута која пролази преко Кукавице ка враћу подигнута су два утврђења: Скобаљић град и Марково кале. Локалитети имају додирних тачака са раним и касним бронзаним добом, римско-византијским периодом и српским средњим веком. Истраживања ових локалитета започета су у приближно исто време, а археолошким ископавањима добијени су слични резултати. Ради се о вишеслојним налазиштима, односно утврђеним градовима, који су као један од низа задатака вршили обезбеђење пута, извиђање и осматрање, а у случају опасности обављали и функцију збежишта (refugium), где се локално становништво могло склонити од непријатеља (Јоцић, 1991). Пример наведеног је име села у непосредној близини Скобаљић града које се зове Збежиште.

Средњовековно утврђење Скобаљић град представља вишеслојно налазиште, а саграђено је на стрмој и неприступачној литици на врху стеновитог гробена планине Кукавица, на левој обали кањона реке Вучјанке, југозападно од Вучја. Налази се 15km јужно од Лесковца, изнад Вучја. Само утврђење скоро је неприступачно са три стране: са јужне се налази кањон Вучјанке, а са источне и северне стране налазе се окомите падине гробена. Скривен брдима, усецима и гробенима, уочљив је тек са мале дистанце. Град има значајан стратешки положај као одлична осматрачница ка лесковачкој котлини, и налази се на важној комуникацији према Враћу, односно повезан је са старим трговачим путем Београд - Солун. Комплекс се састоји се из Горњег и Доњег града, и подграђа које се простире на источној страни. Захвата укупну површину од око 2 хектара. Опасан је бедемима, који су најмоћнији на западној страни, док се на северу налази и одбрамбени ров.

Горњи град, у којем је сачуван моћан културни слој, квадратног је облика површине око 400 метара квадратних. Фортификација горњег града састоји се од бедема и две дијагонално постављене куле. Мања кула се налази поред капије која води у Доњи град, а већа – Донжон кула се налази у северозападном делу, и њени зидови су очувани до висине приземља. Донжон кула, иако ниско сачувана, доминира комплексом и околином. Доњи град са подграђем величине око 1400 метара квадратних простире се источно од горњег града и прати конфигурацију терена. На источној страни бедема откривени су остаци куле, зиданој у мешовитој техници од опеке и камена, која је датована у период ране Византије³.

³ Из документације Завода за заштиту споменика културе Ниш,

АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА

Народни музеј у Лесковцу је 1954. године организовао чишћење града од растиња и наслага шута, и тада је прослављена годишњица: петстотина година од значајне победе Николе Скобаљића над турском војском. Том приликом реализоване су одређене интервенције, и озидана је структура на источном бедуу Доњег града на коју је постављена спомен плоча. Изградњом структуре на коју је постављена спомен плоча делимично су уништена бедемска платна. Након ове акције, нису предузимане активности на утврђењу до 1984. године

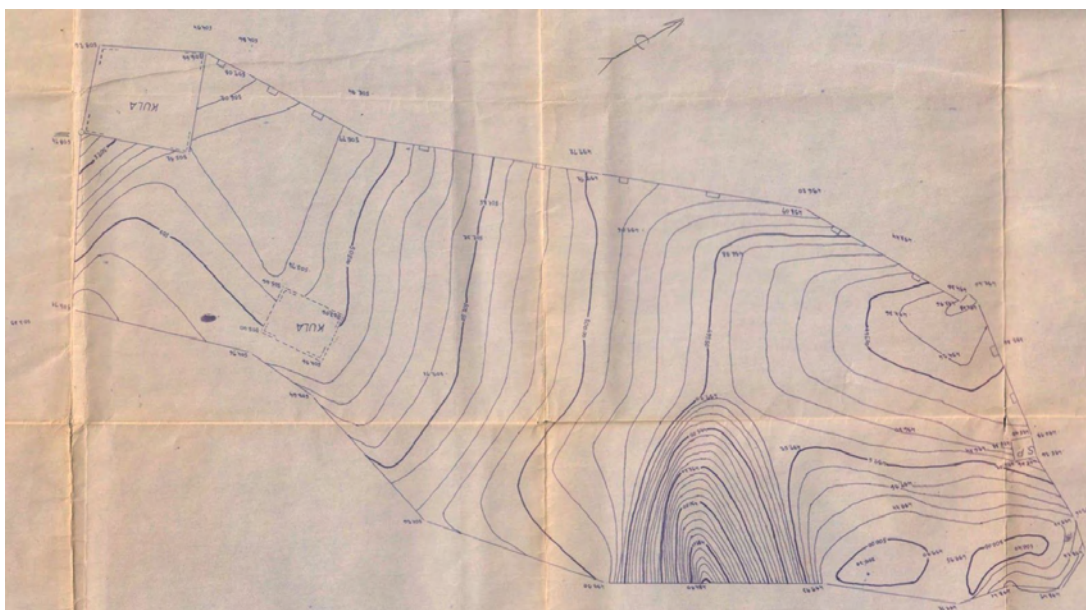
Озидани део бедема Доњег града за постављање спомен плоче 1954. године, фотографија ЗЗСК Ниш, 1984. године

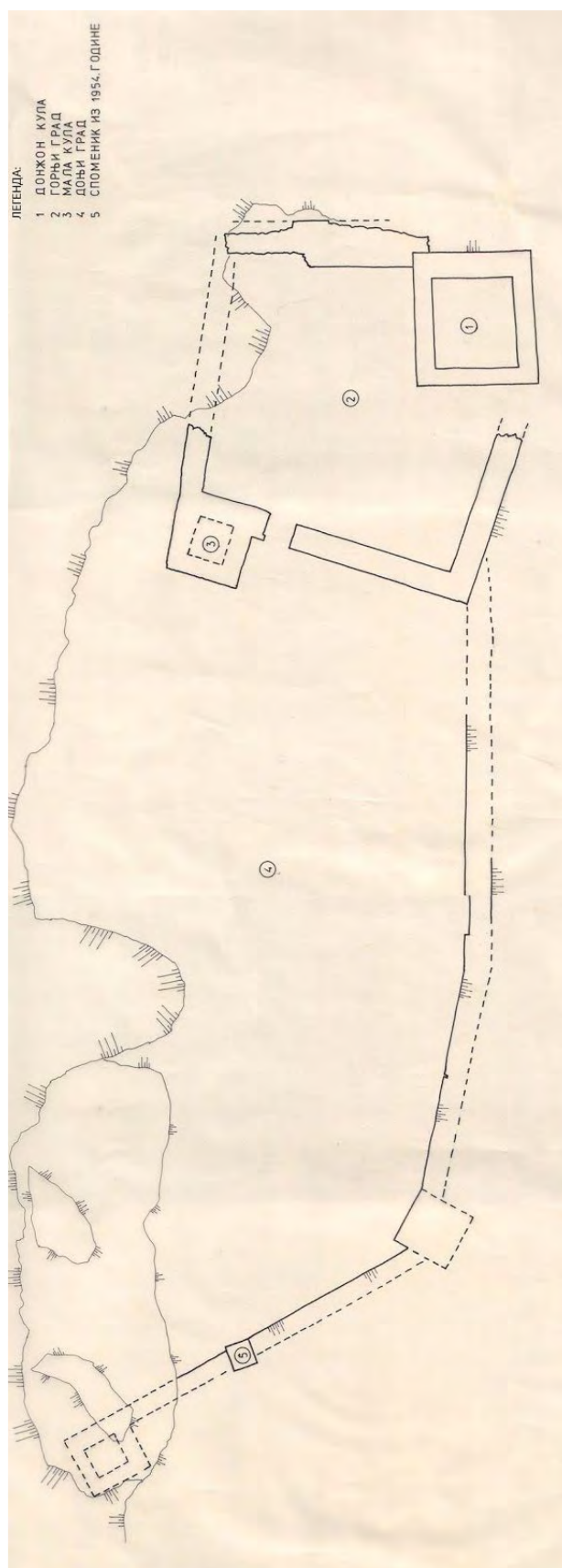
Озидани део бедема Доњег града за постављање спомен плоче 1954. године, фотографија ЗЗСК Ниш,
1984. године

Гребен на коме се налази утврђење, фотографија ЗЗСК Ниш, 1984. године

Ситуациони план простора утврђења Скобаљић град, документација Народног музеја Лесковац

Ситуациони план утврђења Скобаљић град, документација ЗЗСК Ниш

Археолошка ископавања 1984. године

Археолошка истраживања Скобаљић града почела су 1984. године, на иницијативу Народног музеја Лесковац, у организацији Завода за заштиту споменика културе Ниш, са археологом Душаном Максимовићем, као руководиоцем и археологом Миром Јоцић, као сарадником⁴. Почетна археолошка ископавања била су усмерена на праћење бедема града и њихово чишћење од шута и растиња. Реализована су геодетска и фотографска снимања, и прикупљена је техничка документација видљивих архитектонских структура. Учињен је покушај да на локалитету отпочну систематска археолошка ископавања.

Дошло се до следећих резултата:

Утврђење Скобаљић града је неправилне издужене основе која прати конфигурацију терена и се састоји из три дела: Горњег, Доњег града и подграђа које се простире испод њих.

Горњи и Доњи град налазе се на врху гребена, први западно а други источно, укупне површине око 1 хектар. Трећи део се тек условно може назвати подграђем. Реч је о ширем простору који се лепезасто спушта од источног краја Доњег града. На истоку града су литице, а на западу је стрма падина, где је бедем најјачи. На северу и југу, на правцу пружања гребена, налазе се прокопани ровови, као још један вид заштите.

Унутрашње лице северног бедема Доњег града, фотографија ЗЗСК Ниш, 1984. године

Северни бедем Доњег града сачуван је у дужини од око 65m, а правац пружања је неправилан и прати ивицу гребена. На северни бедем наставља се источни бедем који се пружа ка југу и завршава озиданим зидом на коме је постављасна спомен плоча.

⁴ Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш, *Извештај са археолошких истраживања на Скобаљић граду 1984. године*, археолог Душан Максимовић

Унутрашње лице северног бедема Доњег града, фотографија ЗЗСК Ниш, 1984. године

Током ове етапе археолошких истраживања, очишћена су унутрашња лица бедемских структура, па се претпоставља да се на северном бедемском платну могу очекивати северна и севеоисточна угаона кула.

Мали или горњи град налази се на највишем делу стеновитог гребена који је скоро вертикалним литицама према кањону реке Вучјанке одвојен од осталог дела терена. Град је био опасан високим зидом који је само делимично сачуван, и чија се траса може реконструисати. Остаци бедема овог дела града боље су сачувани и солидније су грађени од структура фортификације у доњем граду.

Горњим градом доминира донжон или бранич кула квадратне основе, која је постављена на највишем делу утврђења, на коти од 509m надморске висине. У донжон кули сачувани су отвори за дрвене греде које су носиле међуспратну конструкцију. Претпостављало се да се улаз у град налазио на северном бедему, уз саму донжон кулу, што није потврђено. Источно од донжон куле пружа се бедем у правцу север-југ, који заједно са малом кулом чини источни бедем Горњег града.

Мала кула је правоугаоне основе димензија 5,35x5,45m, испуњена је каменом и вероватно је на врху имала платформу за стражу. Утврђено је постојање јужног бедема који се пружао од Мале куле на запад и под правим углом спајао са западним бедемом⁵.

На основу сачуваних трагова фортификација констатовано је да је основа малог града скоро квадратног облика, са две дијагонално постављене куле.

⁵ Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш, *Извештај са археолошких истраживања на Скобаљић граду 1984. године*, археолог Душан Максимовић

Поглед на Горњи град и донжон кулу са улаза, фотографија ЗЗСК Ниш, 1984. године

На простору Горњег града констатована је стратиграфија културних слојева дебљине у просеку 3m. У источном делу града културни слој је дебљи због спирања и нагиба терена, тако да висинска разлика између источног и западног дела износи 2-3m. Источном страном литице видљиви су трагови клесања у стени, који указују на постојање зидова.

Капија између доњег и горњег града, фотографија ЗЗСК Ниш, 1984. године

Археолошка ископавања 1985. године

Археолошка ископавања Скобаљић града 1985. године реализована су у истом саставу: руководилац археолошких истраживања Душан Максимовић, Завод за заштиту споменика културе Ниш и Мира Јоцић, Народни музеј Лесковац, и још једним чланом, архитектом Милетом Вељковићем⁶. Обухватила су расчишћавање Горњег града од растиња, скидање шута са унутрашње стране северозападнoг дела бедема Горњег града и ископавања са унутрашње стране источнoг дела бедема Доњег града⁷. Основни циљ спроведених истраживања било је утврђивање, односно откривање главног улаза у град. Истраживања су се односила и на дефинисање делова фортификације - бедема и кула, а нарочита пажња посвећена је дефинисању јужног бедема. У Доњем граду извршена су истраживања на најнижем, источном крају, на месту где се претпостављало постојање капије. Остаци улазне капије нису нађени. Кула Доњег града грађена је од опеке већег формата, а начин градње указује на рановизантијски период. Сачувани су делови зидова кула и откривени су трагови озбиљног пожара у коме је страдала. Димензије куле су 5,30x5m, са дебљином зидова од 1,2 до 1,4m. Северно од куле, у непосредној близини постављене спомен плоче из 1954. године откривена је структура која би могла бити јужни довратник капије. Северни довратник није пронађен, с обзиром да се на његовом могућем положају постављена спомен плоча.

Улаз у Доњи град са спомен плочом из 1954. године, фотографија ЗЗСК Ниш, 1985. године

⁶ Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш, *Извештај о истраживачким радовима у 1985. години, археолог Душан Максимовић*

⁷ Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш, *Дневник археолошких ископавања Скобаљић града у 1985. години, Душко Максимовић*

Пронађени покретни налази припадају рановизантијском периоду. У рановизантијски период датује се и унутрашњи део југозападног бедема Горњег града, на основу пронађених уломака рановизантијске грнчарије у деловима бедема зиданим каменом везаног глином.

Донжон кула у горњем граду, фотографија ЗЗСК Ниш, 1985. године

Бранич или донжон кула налази се на највишем делу утврђења и бранила је град из правца гребена са северозападне стране града. Сачувано је само приземље куле, а њена првобитна висина је непозната. Улаз у кулу био је изнад приземља, односно изнад сачуване висине куле. Друга, мања кула Горњег града налазила се на југоистоку, поред капије. Кула је сачувана у приближно истој висини као и бранич кула, и испуњена урушеним грађевинским материјалом.

Истраживања северног бедема побила су могућност да се улазна капија могла налазити уз донжон кулу на северном бедему, пошто је потврђена континуалност сачуваних остатака бедема.

Горњи град, поглед на јужни бедем са мале куле, фотографија ЗЗСК Ниш, 1985.

Горњи град, источни и северни бедем са донжон кулом, фотографија ЗЗСК Ниш, 1985.

Археолошка ископавања 1986. године

Наставак археолошких истраживања реализован је 1986. године, и тада се поред Завода за заштиту споменика културе Ниш и Народног музеја у Лесковцу, прикључио и Филозофски факултет у Београду. Археолог Ђорђе Јанковић, асистент на катедри за средњовековну археологију био је консултант на терену ⁸. Ископавања у Горњем граду имала су за циљ добијање основне стратиграфске слике утврђења⁹. Захваљујући сарадњи са ЈНА и Основном школом “Вучје”, простор града очишћен је од растиња. Обављено је и авионско снимање утврђења.

Ископавања у Горњем граду вршена су са унутрашње стране махом обрушеног јужног бедема, где је очишћен профил, а од југоисточног угла отворена су три квадранта укупне дужине од 16m. Истраживања, иако мањег обима, била су од значај за расветљавање живота насеља. Константовани су хоризонти становања који се могу пратити и историјски и стратиграфски од праисторије до средњег века. Пронађени су покретни налази праисторијске керамике.

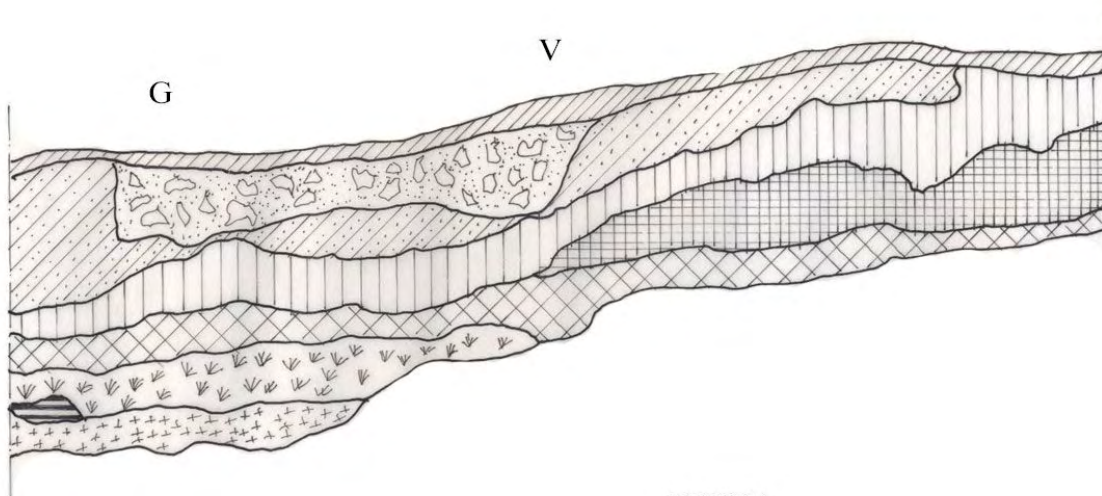

Конструкција од запечене земље и античких опека на истоку и југозападни угао Горњег града, фотографије Народног музеја Лесковац, 1986.

Истраживања су потврдила д вишеслојноналазиште које је постојало у дужем временском периоду, односно да остаци средњовековног утврђења представљају његову најмлађу епоху.

⁸ Народни музеј Лесковац, Филозофски факултет Београд, Завод за заштиту споменика културе Ниш, *Извештај о археолошким радовима у 1986. години*, археолог Мирослава Јоцић

⁹ *Дневник археолошких ископавања Скобаљић града у 1986. години*

LEGENDA

	humus
	sut
	malter i crna zemlja
	crna zemlja i sitno lom. kamen
	crna zemlja sa krupno lom. kamenom
	zuckasta zemlja i sitno lom.kam
	crna zemlja i kamen
	crvena pecena zemlja
	zuta zemlja sa kamenom

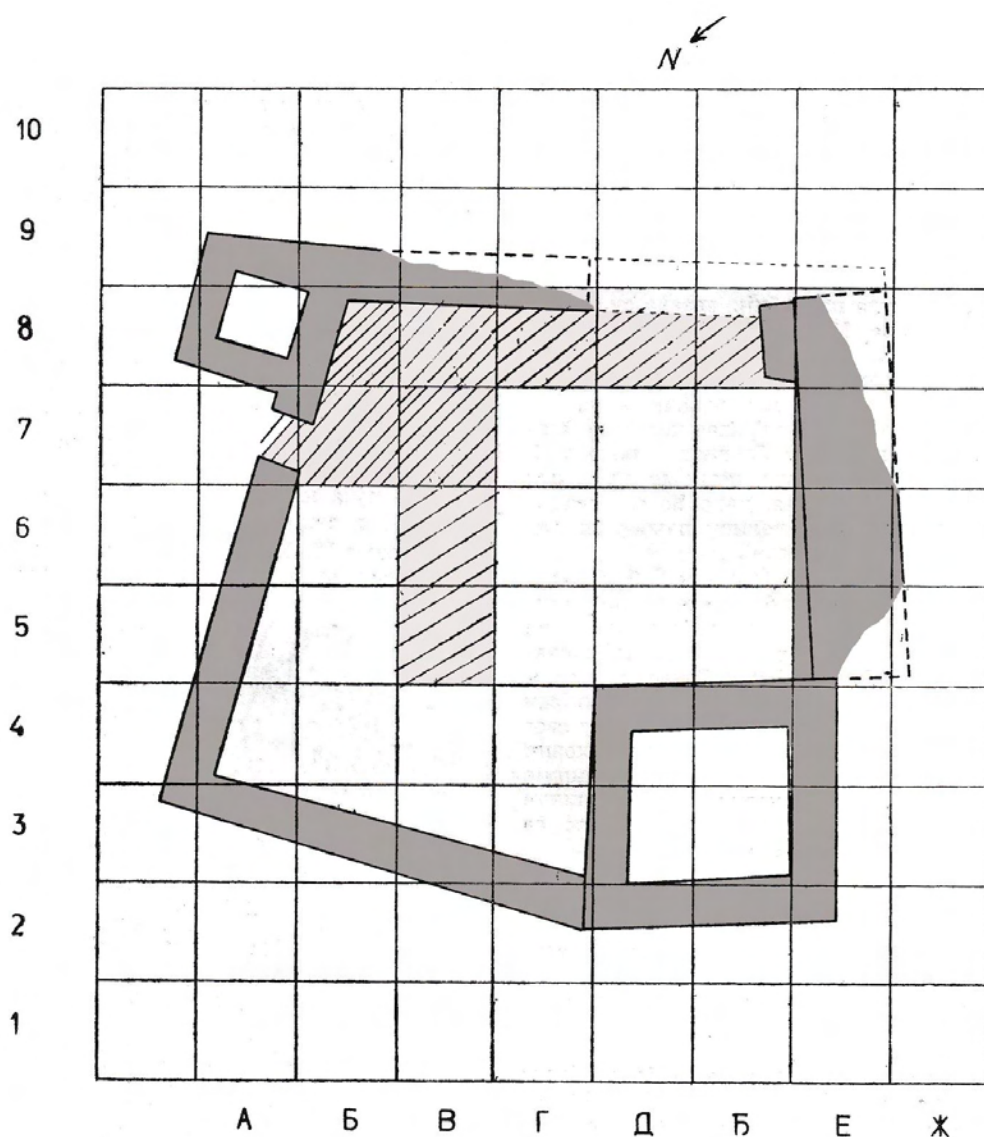
Изглед западног профила блокова В и Г, документација Народног музеја Лесковац, 1986.

Горњи град, старије фазе градње са севера В-8, документација Народног музеја Лесковац, 1986.

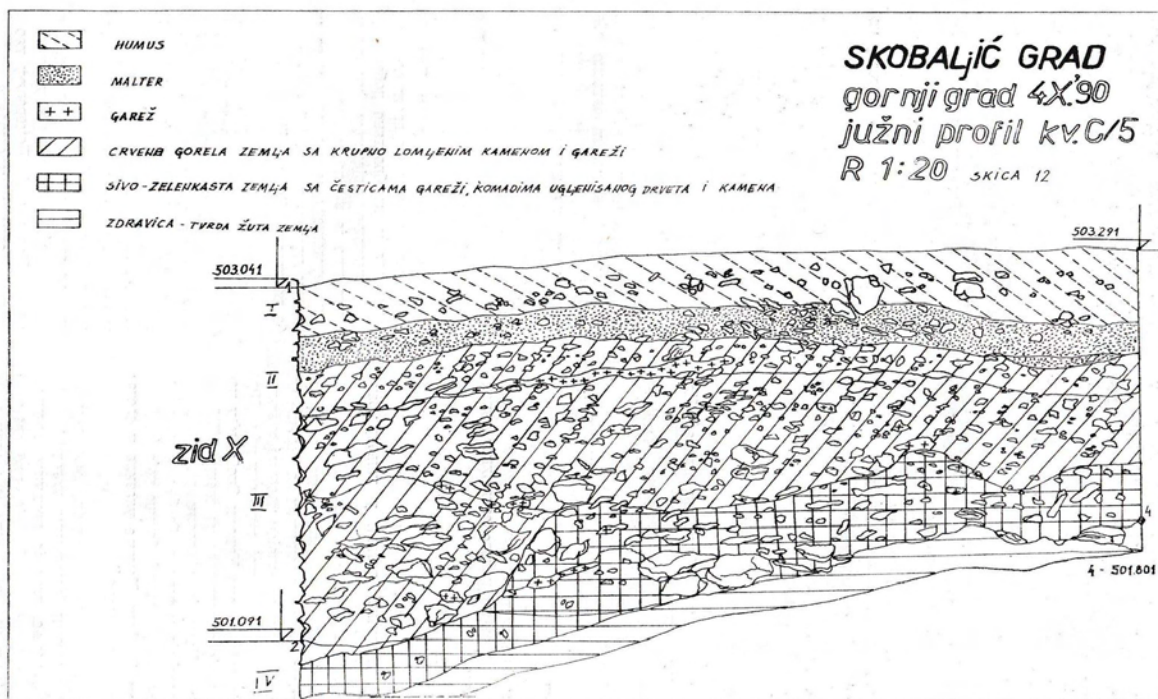
Археолошка ископавања 1987. године

Археолошка ископавања Скобаљић града у 1987. години реализовао је Народни музеј Лесковац, са археологом Миром Јоцић, као руководиоцем истраживања. Екипу на терну чинили су Маја Ђорђевић, техничко исцртавање и Станко Трифуновић, студент археологије, и консултант др. Ђорђе Јанковић¹⁰. Истраживања сондажног карактера спроведена су на истим квадрантима на којима се радило и током кампање 1986. године. и била су усмерена ка проучавању стратиграфске слике налазишта и откривању нових делова архитектуре како би се разјасниле фазе градње. Констатоване архитектонске структуре датоване у период IV - VI век, свакако су обновљене и искоришћене у периоду X - XIV века, односно делови бедема послужили су за изградњу утврђења Николе Скобаљића у XV веку.

Ситуациони план: квадратна мрежа, документација Народног музеја Лесковац, 1987. Мирослава Јоцић је у раду *Резултати истраживања Скобаљић града* дала стратиграфски преглед у истраженим секторима, где се слојеви јасно одвајају по боји и конзистенцији.

¹⁰ Документација Народног музеја Лесковац, *Извештај о археолошким радовима у 1987. години*, археолог Мирослава Јоцић

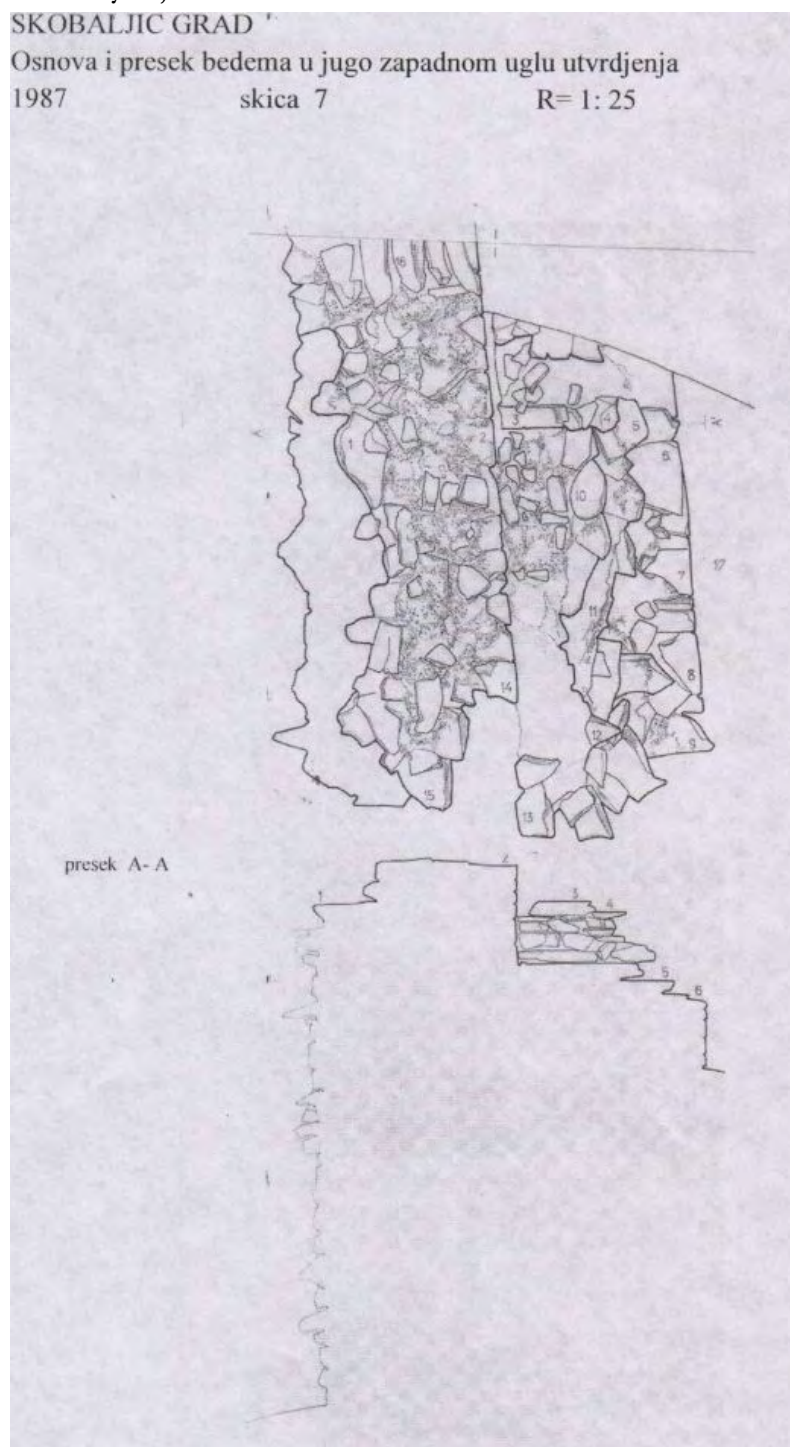

Јужни профил у Горњем граду, документација Народног музеја Лесковца, 1987.

Најстарији слој (IV) сивозеленкасте земље са интензивним честицама гаражи и комадићима угљенисаног дрвета директно належе на здравицу (мркожута глина) уз коју се местимично појављује и стена. Дебљина слоја је у просеку 0,50m, припада периоду енеолита, судећи према ископаној грнчарији која је прилично уситњена али са извесним типичним одликама. Следећи слој (III) је најдебљи, у просеку око 1m, слој светлоцрвене растресите земље. Боја земље долази од истрошеног камена пешчара који је био изложен високој температури и распадањем се помешао са земљом. Овај слој садржи комаде угљенисаних греда, кућног лепа и фрагмената керамике, према којој је слој одређен у рану фазу бронзаног доба. На овај слој наставља се касноантички-рановизантијски слој (II) - слој компактне земље мрке боје са интензивним малтером беличасте боје, fine структуре, грађевинским шутом, ситним каменом и честицама гаражи. Дебљина малтера износи 20cm. Изнад слоја II налази се мрка растресита земља (слој I), дебљине 30cm, са фрагментима средњовековне керамике.

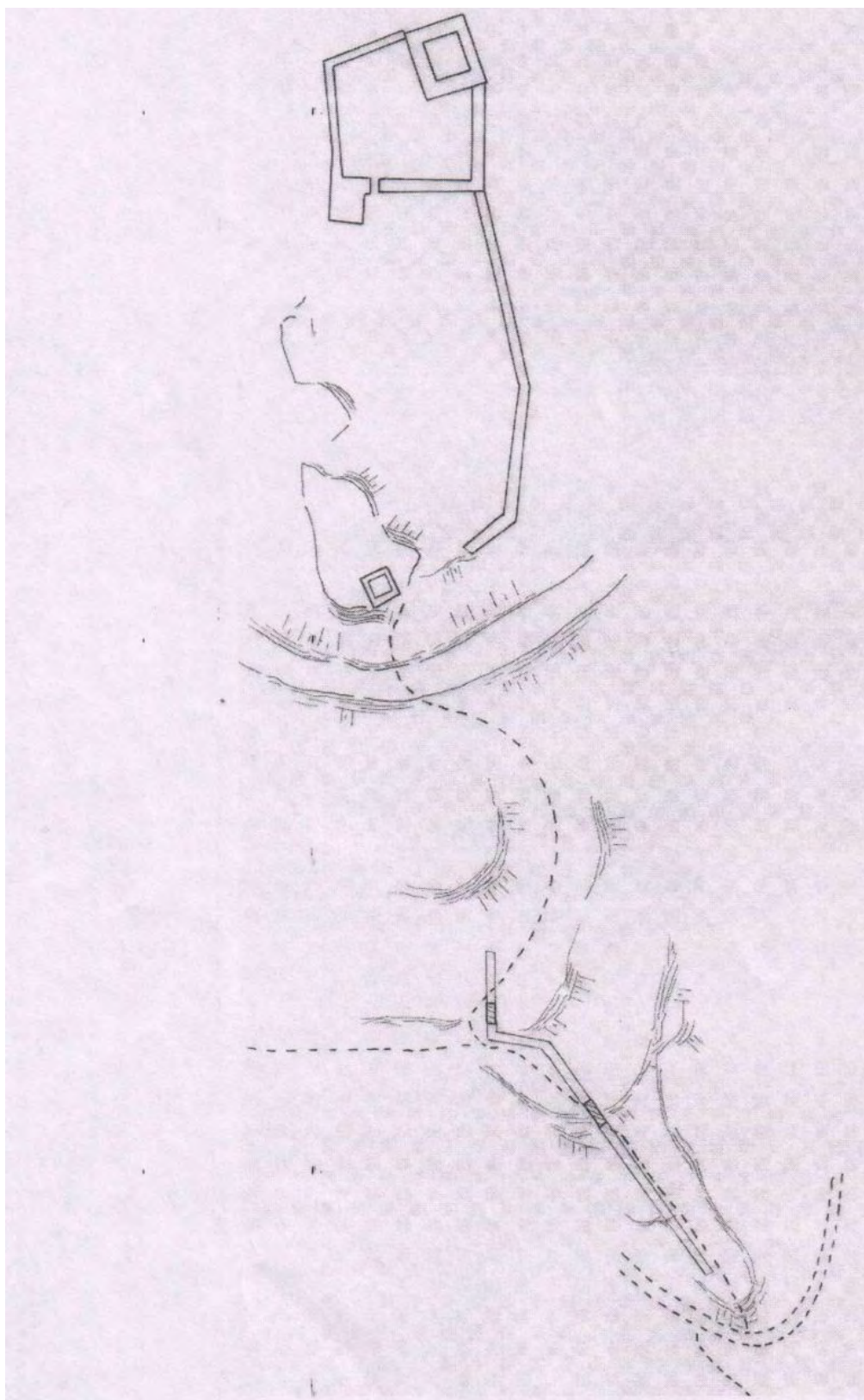
На налазишту уочена је грађевинска активност још у бронзаном добу, на остацима одбрамбеног бедема. Спољно лице зида било је озидано од великог камења, а унутрашњост испуњена набојем. За зидање је коришћен меки камен пешчар, из непосредне околине. Није могуће у овом тренутку закључити како је изгледао град у том периоду. Претпоставља се да је бедем са спољне стране имао дрвени палисад насут земљом. Бедем је откривен у дужини од 12m, оријентисан у правцу исток-запад, ширине 1,5-2m и висине око 1m. Бедем је на два места пресечен каснијом градњом у античко доба. Пронађени нагорели комади кућног лепа указују на постојање стамбених објеката на градини. Грађевински објекти настали у слоју II такође су претрпели разарање. Откривени су зидови грађени од камена и малтера, који представљају делове стамбеног објекта, чије две просторије су откопане. Пронађени археолошки материјал (керамика, коштани предмети, брозани новчић Валеријана II

(347-368) хронолошки добро датује овај објекат у време касне антике - ране византије. Археолошки, приликом ископавања, потврђено је да је грађевина страдала у пожару крајем VI, и почетком VII века у најезди Словена.

Основа и пресек бедема у југозападном сектору Горњег града, документација Народног музеја
Лесковац, 1987. године

Извршена су техничка и геодетска снимања Скобаљић града, и сачињен ситуциони план.

Ситуциони план Скобаљић града: горњег, доњег града и подграђа, документација Народног музеја
Лесковац, 1987. године

Археолошка ископавања 1988. године

Археолошка ископавања Скобаљић града у 1988. години реализована су од стране Народног музеја Лесковац, са др Ђорђем Јанковићем као руководиоцем истраживања, археологом Миром Јоцић, и са још четворо студената археологије¹¹. Радило се на истим квадрантима као и претходних година, а отворено је и неколико нових. Посебна пажња посвећена је прецизном техничком снимању видљивих архитектонских структура.

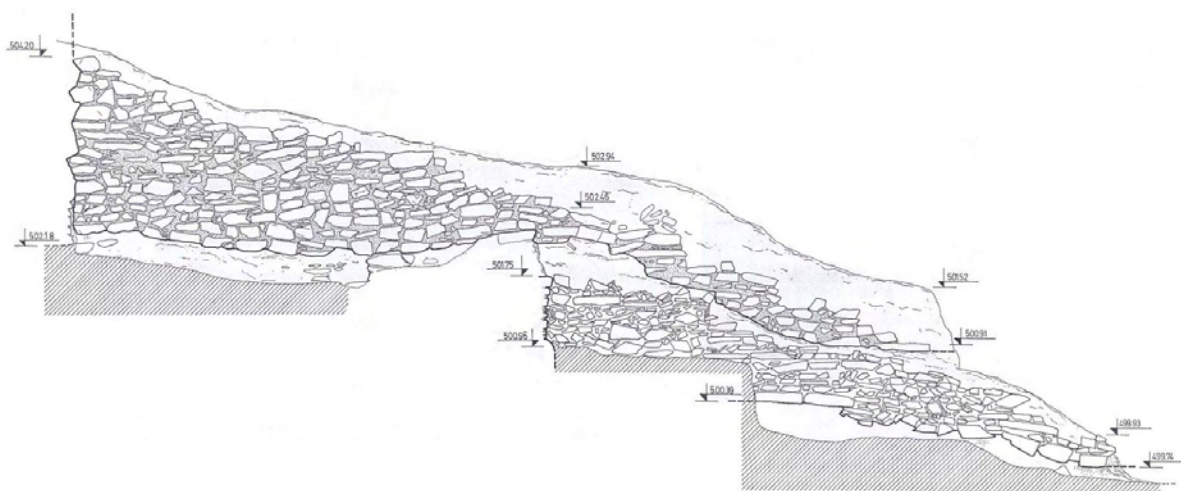
Истражен је улаз у Горњи град и дефинисана његова конструкција, вршена су ископавања у донжон кули, у једном квадранту, јужно од донжон куле у унутрашњости бедема и у југозападном углу, при чему и поред велике дубине ископавања (4 метара) није констатован бедем ни у траговима. Констатован је објект стамбеног карактера у делу улазне капије, из периода пре XV века, могуће из периода ране византије. Од покрентних налаза констатован је велики број грнчарије, која ће бити обрађена у радионицама Центра за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду. Овде се наводи да ће у истом центру бити обрађена и конзервација зидова који се могу реконструисати. Спроведена је и превентивна конзервација зидова који су претили да се обруше. Како је наведено у Извештају¹², екипа се бавила и конзервацијом и очувањем материјалних остатака споменика културе, што није уобичајно за праксу на археолошким радовима на налазиштима. Радови у 1988. години карактеристични су по томе што су превентивну конзервацију структура реализовали археолози, без сарадње са архитектама конзерваторима надлежног Завода. Према извештају др. Ђорђа Јанковића¹³ објашњен је поступак на који начин су извршене конзерваторске активности: *Веома лоше стање зидова Скобаљић града који су откривени 1952. године и од тада ни на који начин нису заштићени, изискивало је посебне мере. На низ места Горњег града изведена је претходна конзервација кречним малтером (уливањем у зидове, подзиђивањем и надзиђивањем угрожених делова, затварањем отвора на лицима и крунама зидова). Такође, вршена су техничка снимања архитектуре, са циљем да се документује конзервација*¹⁴.

¹¹ Документација Народног музеја Лесковац, *Извештај о археолошким радовима у 1988. години, археолог Мирослава Јоцић*

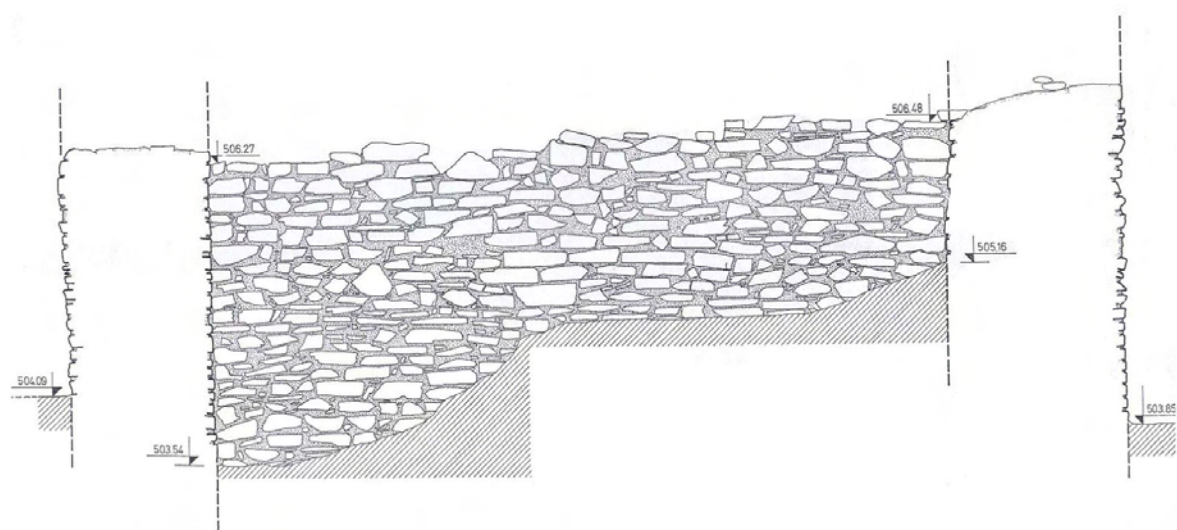
¹² Исто

¹³ Документација Народног музеја Лесковац, *Извештај о археолошким радовима на Скобаљић граду, др Ђорђе Јанковић, 1988. година*

¹⁴ Исто

Источни бедем и византијски сухозид са запада, квадранти Б, В, Г и Д, документација Народног музеја Лесковац, 1987. године

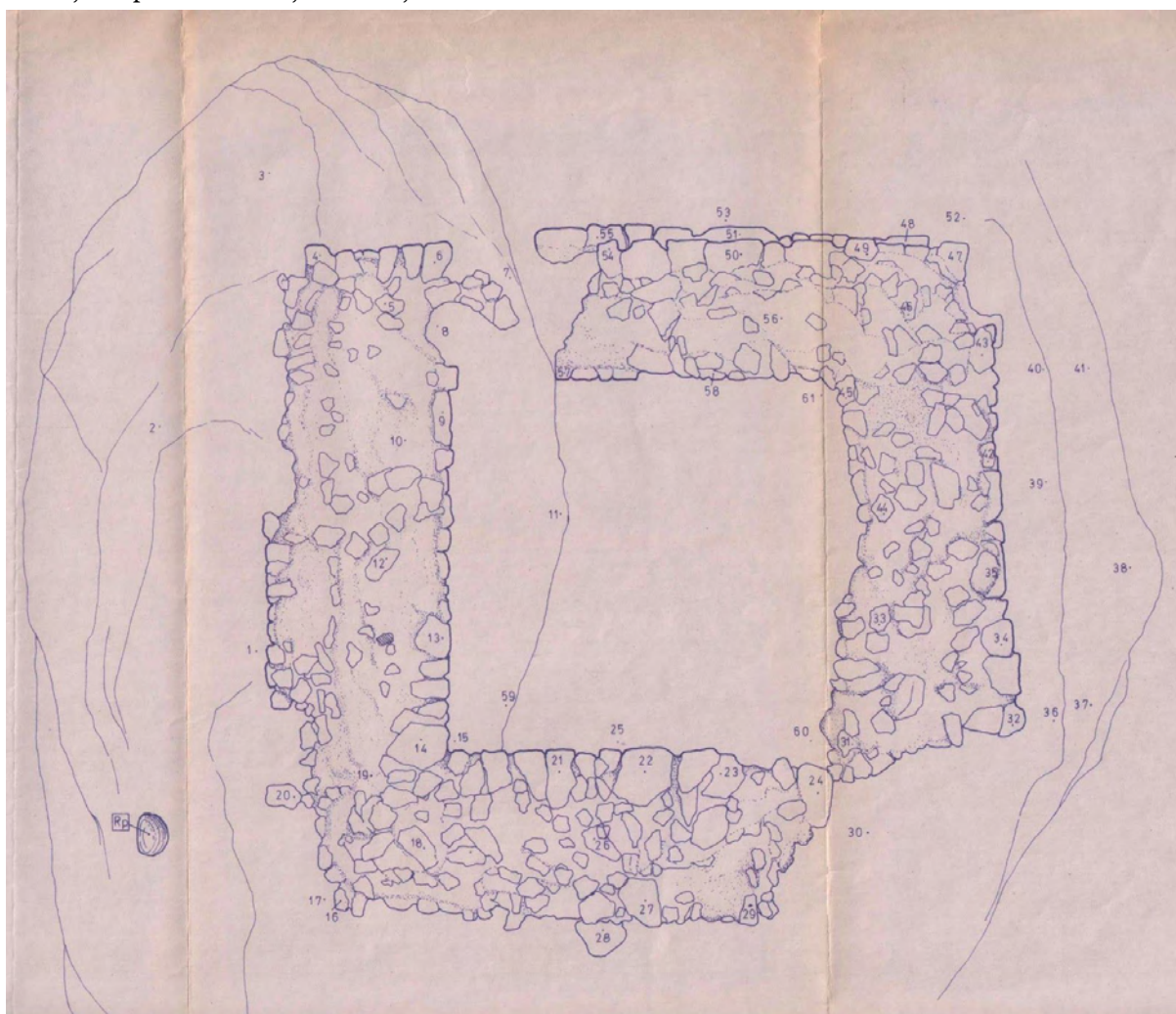

Гошњи град, јужни зид донжон куле, документација Народног музеја Лесковац, 1987. године

Археолошка ископавања 1989. године

Организована су од стране Народног музеја Лесковац. Руководилац је био Марко Вуксан, кустос-археолог Музеја рударства и металургије у Бору, заједно са археологом Мирославом Јоцић и сарадницима археологом Љубинком Џидровом и још три студента археологије¹⁵.

Ископавања су вршена на два сектора у Горњем граду - на јужном крају источног бедема и са унутрашње стране капије, и у кули у североисточном углу Доњег града. Извршена су ископавања источног бедема са циљем да се утврди његова веза са јужним бедемом, при чему су откривени остаци темељне зоне зида из рановизантијске фазе утврђења. На унутрашњој страни капије Горњег града пронађени су остаци грађевине зидане од камена и дрвета, страдале у пожару. Откривени су остаци квадратне куле у североисточном углу доњег града. Кула је подигнута на стени која каскадно пада ка истоку, а ископавања су потврдила постојање рановизантијског слоја¹⁶.

Основа куле Доњег града, документација Народног музеја Лесковац, 1989. године

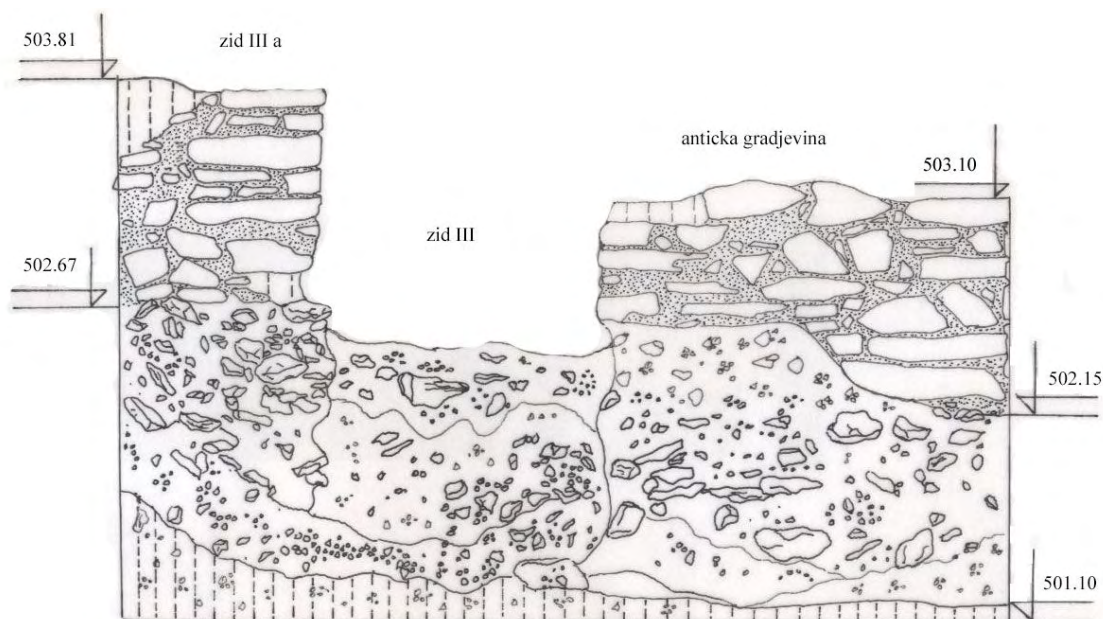
¹⁵ Документација Народног музеја Лесковац, *Дневник археолошких ископавања Скобаљић града у 1989. години*

¹⁶ Документација Народног музеја Лесковац, *Извештај са археолошких ископавања Скобаљић града у 1989. години*, др Ђорђе Јанковић и Марко Вуксан

Археолошка ископавања 1990. године

Обављена су на простору Горњег града, са циљем да се већ откривени налази и архитектура повежу и боље објасне аналогijом са новим налазима. Дошло се до закључака да је праисторијски бедем уништен у пожару који је захватио део утврђења 1989. године. Екипу су ове године сачињавали Мира Јоцић, кустос-археолог Народног музеја у Лесковцу и Зоран Стојановић, спољни сарадник.

Поред радова на неким од већ ископаваних квадраната отворена су и два нова (Ц5 и Ц6), у којима је пронађен антички зид, очуван у темељној зони, у висини од око 0,50m, а фундиран директно у урушени праисторијски слој.

LEGENDA

- malter
- zuta zemlja zdravica
- sljunak
- kamen

Северни профил квадранта Ц7, документација Народног музеја Лесковац, 1990. године

Истраживачки и конзерваторски радови утврдили су неправилну основу града, коју је условила врло непогодна конфигурација терена. Укупна истражена површина Скобаљић града од 1984. до 1990. године износи 144m².

На жалост, археолошка истраживања и радови на обнови утврђења потпуно су стопирани те 1990. године. Прилике у земљи утицале су да се потпуно обуставе све активности везане за

средњовековно насеље Скобаљић град. Чак ни публикување реализованих истраживања и сазнања до којих се дошло није спроведено. Свега неколико чланака у различитим зборницима обрађује Скобаљић град.

Народни музеј Лесковац је најзначајнији актер у покретању и реализацији свих активности везаних за Скобаљић град, од самог оснивања. Тако је 2008. године, на његову иницијативу, прву након последњих археолошких истраживања 1990. године, реализован пројекат чији је носилац био Народни музеј, а у сарадњи са тадашњом Дирекцијом за урбанизам. Пројекат је подразумевао чишћење утврђења од растиња, чишћење и уређење стаза и постављање урбаног мобилијара - клупа¹⁷.

У збирци накита Етнографског музеја у Београду налази се средњовековни печатни прстен из XV века, пронађен у селу Мркоњу код Медвеђе. Поред импозантног и складног облика изузетан је и по релативно дугачком ћириличном натпису на глави и доњем делу карике које гласи *“Ово је прстен Марин Николине жене и помози јој Бог”* а претпоставка је да је могао припадати жени Николе Скобаљића.

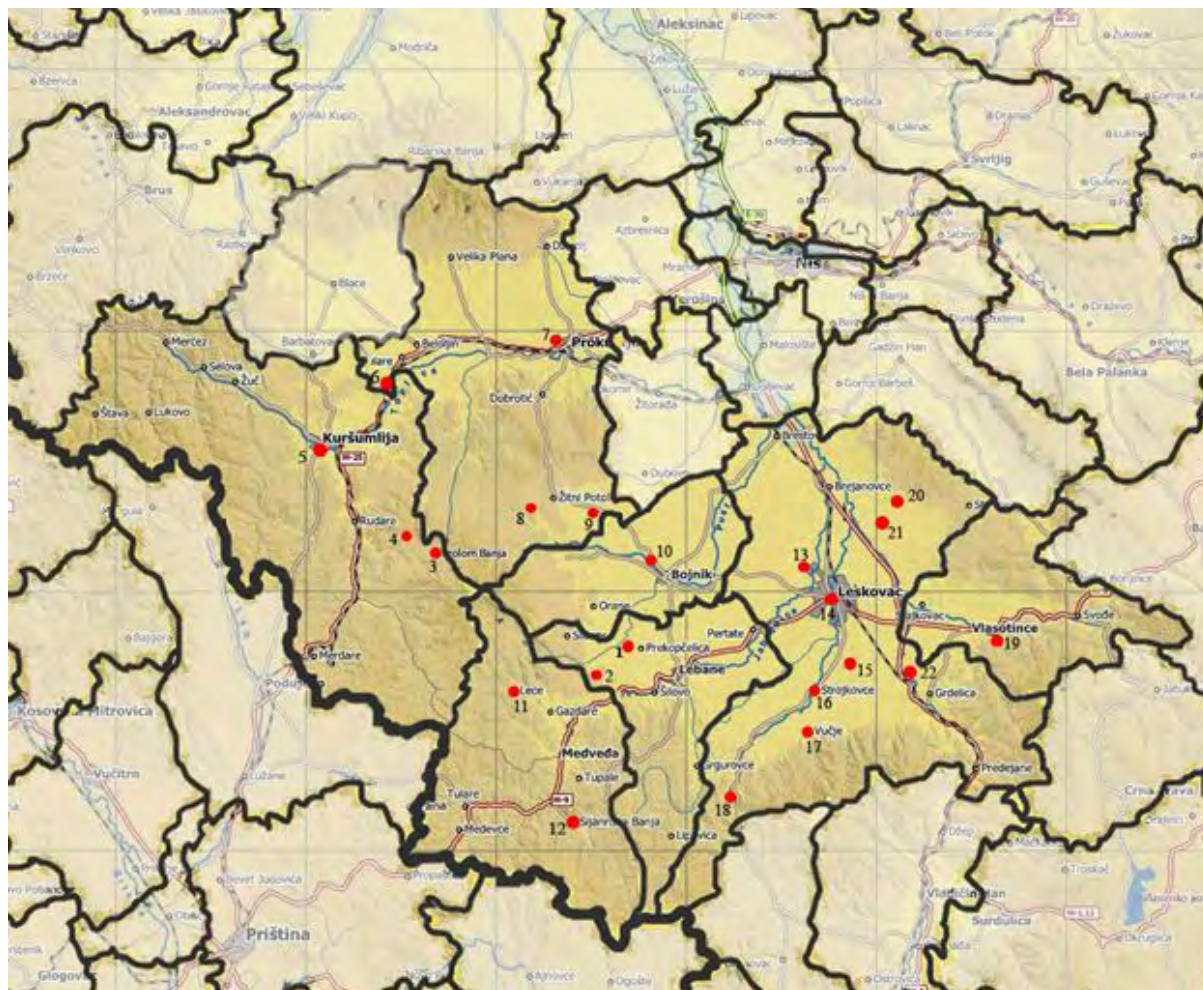
Археолошка ископавања показала су да се ради о изузетно значајном локалитету. На основу стратиграфских запажања (керамичког материјала и остатака архитектуре) може се говорити о вишеслојном налазишту. Локација је као утврда је коришћена у римско доба, а могуће да је већ у касноантичко доба служила као утврђено прибежиште (*refugium*) (Јоцић, 1991). Први бедеми са малтером највероватније су настали у време цара Јустинијана. Рановизантијско утврђење обухватало је једним бедемом површину оба града, можда и део подграђа. На основу слоја грнчарије из X и XI века може се претпоставити да је град имао одређени значај за време Самуиловог царства. Није искључено да се овај град налазио међу 35 тврђава непознатог имена које су се 1018. године предале цару Василију II (Јанковић, 1991).

Утврђење је током XII века могло бити у систему византијске одбране од Срба. Археолошки налази из тога времена још увек су скромни. Видљиви остаци утврђења припадају времену у коме је живео Никола Скобаљић, односно обнови града извршеној у XV веку, када је саграђен Горњи град, севрени бедем и простор око капије на источном крају Доњег града. Претпоставља се да је утврђење дозидано и ојачано за одбрамбене потребе и прилагођено измењеним условима ратовања са Турцима (Јанковић, 1991).

¹⁷ Документација Народног музеја Лесковац

A.5.5. ПРЕГЛЕД ЗНАЧАЈНИХ ЛОКАЦИЈА У ШИРЕМ ОКРУЖЕЊУ

Кроз ово поглавље дат је преглед значајнијих локација у ширем окружењу, са циљем да се укаже на њихов значај и могући утицај на будуће израде стратегија развоја туризма овог подручја. Овом приликом обухватћено је подручје седам општина: Куршумлија, Прокупље, Медвеђа, Бојник, Лебане, Лесковац и Власотинце, а у свакако потребно је прикључити и Град Врање. Оне због позиција културних добара у њима и њихове међусобне повезаности представљају целину.

Преглед значајних локација у ширем окружењу, обрада ЗЗСК Ниш, 2012

1. Царичин Град – палеовизантијско археолошко налазиште из доба Јустинијановске обнове римског царства (VI век).
2. Парк природе Радан планина - заштићено природно добро I категорије.
3. Пролом бања – развијен комплекс за одмор и рехабилитацију познат по пролом води веома високих балнеолошких вредности.
4. Ђавоља Варош – споменик природе, састоји се од два ретка природна феномена: земљане фигуре необичних, чак сабласних фигура и извори јако киселе воде са високом минерализацијом.

5. Куршумлија – на територији града налазе се изузетно битни сакрални објекти: црква Св. Николе и црква Св. Богородице, непокретна културна добра од изузетног значаја за Републику Србију, и касноантичка базилика „стара црква“ тзв. Маркова црква. На подручју општине постоје три бање: Луковска, Пролом и Куршумлијска бања, затим природни феномен Ђавоља Варош, али и шумско газдинство „Топлица“ – узгајалиште крупне дивљачи, „Милошева вода“ на планини Соколовици. Као и значајне средњовековне грађевине: Иван кула, Марина кула и црква Светог Мине у селу Штава, споменици културе од великог значаја за Републику Србију.
6. Плочник – археолошки локалитет винчанске културе, обухвата период млађег каменог доба (5500. до 4700. године п.н.е.).
7. Прокупље – у оквиру самог градског језгра налази се споменички комплекс “Хисар” - споменик културе од великог значаја за Републику Србију. Обухвата средњовековну тврђаву Хисар, остатке античког храма и ранохришћанске базилике, Латинску цркву из XIV века, као и цркву Св. Прокопија из IX –X века.
8. Бреговина – археолошко налазиште од великог значаја за Републику Србију. Рановизантијско утврђење настало у време цара Јустинијана I. Раздаљина између Царичиног Града и Бреговине износи око 33km.
9. Злата - археолошко налазиште, значајно рановизантијско утврђење из доба цара Јустинијана I, са добро очуваном браном на Пустој реци.
10. Брестовачко, Бубличко или Раданско језеро, саграђено 60-тих година XX века, као акумулационо језеро.
11. Рудник Леце - очувани делови античких рудокопа
12. Сијаринска бања – поред лепе природе и добро уређеног одмаралишта издваја се отворени базени са топлом лековитом водом. На узвишењу изнад варошице је црква Св. Илије, подигнута на очуваним темељима рановизантијске базилике из времена Јустинијана.
13. Пашина Чесма – излетиште у близини Лесковца.
14. Лесковац – центар Јабланичког округа. Некада веома снажан индустријски центар, називан и „Мали Манчестер“ због развијене текстилне индустрије. Поред очуване градске архитектуре с краја XIX и почетка XX века, град има сачуване изузетне комплексе старих фабрика текстилне индустрије, који представљају потенцијал за будуће пројекте урбане ревитализације.
15. Манастирски комплекс Рударе, споменик културе од великог значаја за Републику Србију, сачињавају три значајна објекта: црква, конак и средњовековно гробље.
16. Музеј текстилне индустрије у Стројковцу чува успомене на почетак лесковачке текстилне индустрије – оснивање фабрике (радионице) за израду гајтана 1884. године у Стројковцу.
17. Вучје – географски центар Поречја, на око 17km од Лесковца. Кроз Вучје протиче река Вучјанка на којој се, неколико километара узводно налази хидроцентрала из 1903. године, друга по старости хидроцентрала у Србији, а од ње води први далековод у Србији, дужине 17km, од Вучја до Лесковца. Недалеко од Вучја налази се и Скобаљић град (по војводи Николи Скобаљићу). На око 12km од Вучја, налазио се и

средњовековни Зелени град, на планини Кукавици. О њему се данас веома мало зна, јер је половином XX века камен са града искоришћен за изградњу шумског газдинства.

18. Језеро Барје
19. Власотинце
20. Бабичка Гора
21. Јашуњски манастири
22. Некропола из II века у Малој Копашници

Анализом просторног склопа ширег подручја и убицирањем културних добара и туристичких занимљивости, могуће је сагледати стварни потенцијал подручја. Неопходно је надлежне институције препознају дестинације и повежу их у мрежу културно-туристичких рута.

A.6. ВАЛОРИЗАЦИЈА СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ СКОБАЉИЋ ГРАД

Поред традиционалних модела процена вредности (историјски, естетски, археолошки.) валоризација споменика културе Скобаљић град допуњена је и новим у складу са савременим принципима конзервације и управљања културном баштином. Потребно је процењивати вредности на начин који укључује разумевање контекста у коме се наслеђе налази, али и (пре)познавање потенцијала који би будућим управљањем требало искористити и развијати.

ВРЕДНОСТ И/ИЛИ ЗНАЧАЈ	ОПИС
НАУЧНА ВРЕДНОСТ	Представља извор сазнања о средњовековним утврђеним градовима и омогућује сагледавање концепта и структуре утврђеног града из периода српског средњег века.
АРХЕОЛОШКИ ЗНАЧАЈ	Археолошка истраживања су спроведена у недовољној мери, нису рађена систематска археолошка истраживања целог подручја, већ само парцијална са ограниченим средствима. Будућа археолошка истраживања могу дати нова научна сазнања.
КУЛТУРНА ВРЕДНОСТ	Непокретно културно добро од значаја за познавање локалне и националне историје
ПЕЈЗАЖНА ВРЕДНОСТ	Узимајући у обзир постојање више значајних грађевина и локација - Скобаљић град, хидроцентралу “Вучјанка”, цркву Св. Јована, насеље Вучје са вилом Теокаревића и фабриком из 1934. године, и др., представља сагледив и значајан елемент у кањону реке Вучјанке, који се мора посматрати као културни предео,
ОБРАЗОВНИ ЗНАЧАЈ	Пружа могућност за стицање знања о српској средњовековној историји, али и стицање непосредног сазнања о животу у прошлим временима.
ЗНАЧАЈ ЗА ЛОКАЛНУ ЗАЈЕДНИЦУ	Заједница повезана културним наслеђем. Удружење “Наше Поречје” формирано са мисијом да помогне родном крају, да упозна ширу јавност са бројним потенцијалима Поречја – природним, историјским, привредним, културним, при чему Скобаљић град заузима централно место. Отварање радних места у оквиру услужних делатности и изградње туристичке инфраструктуре.
ТУРИСТИЧКА ВРЕДНОСТ	Град Лесковац и Јабланички округ имају значајан туристички потенцијал базиран на богатом културном наслеђу. Потенцијал у великој мери није искоришћен. Микро локација Скобаљић града и околине садржи више значајних историјских и туристички атрактивних дестинација, који би се могли привести намени и објединити у јединствену туристичку понуду.

Табела 1. Вредност и значај споменика културе Скобаљић град

A.7. ПРОЦЕНА ТРЕНУТНОГ СТАЊА

A.7.1. ОПШТЕ СТАЊЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

A.7.2. УПРАВЉАЊЕ СПОМЕНИКОМ КУЛТУРЕ

A.7.1. ОПШТЕ СТАЊЕ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

Анализа стања непокретног културног добра

Иако Скобаљић град представља заштитни знак Вучја, са значајним потенцијалом за подручје читавог Јабланичког округа, стање споменика културе - средњовековног насеља је забрињавајуће. Неопходно је спровести одређене/ургентне акције како би се зауставило даље пропадање споменика културе. Скобаљић град није могуће посматрати ван контекста кањона реке Вучјанке, и спомињаних локација (Хидроцентрала са каналом, Ђокини вирови, видиковац Соколица, црква Светог Јована, вила и индустрија Теокаревића и др.). Планирање и мере заштите морају се базирати на вредностима наведених локација.

Уклањање растиња је организовано од стране музеја Лесковац, и локалне заједнице у неколико наврата, приликом археолошких истраживања од 1984. до 1990. године, или кроз неколико покушаја уређења прилаза утврђењу. Конзерваторско-рестаураторски радови нису извођени, а редовно одржавање је изостало. Тренутна ситуација је таква да је простор тотално запуштен, утврђење је прекривено вегетацијом интегрисаном у оригиналне архитектонске структуре, чиме их деградира, уништава, али и онемогућава њихово сагледавање.

Нестручним уклањањем растиња и изостанак конзерваторских радова који би пратили уклањање, вероватно би довело до убрзаног пропадања преосталих структура града.

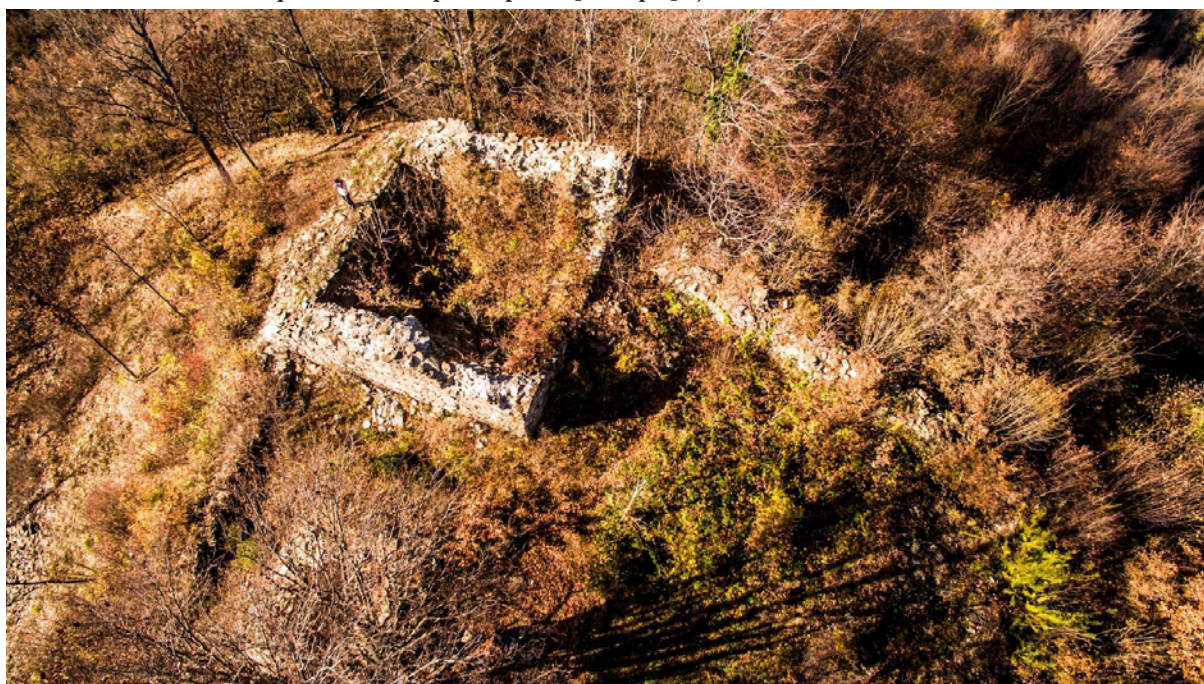
Јужни зид и кула Горњег града, фотографија ЗЗСК Ниш И. Цветковић, 2019.

Зидане структуре су веома угрожене, неке од њих су склоне паду и дестабилисане, делови утврђења су се током времена дезинтегрисали, оригинални материјал се осипа, разноси и нестаје, што узрокује неповратни губитак делова непокретног културног добра.

Дестабилизација структура утврђења и неприступачна конфигурација и денивелација терена представљају велики ризик за безбедност посетилаца

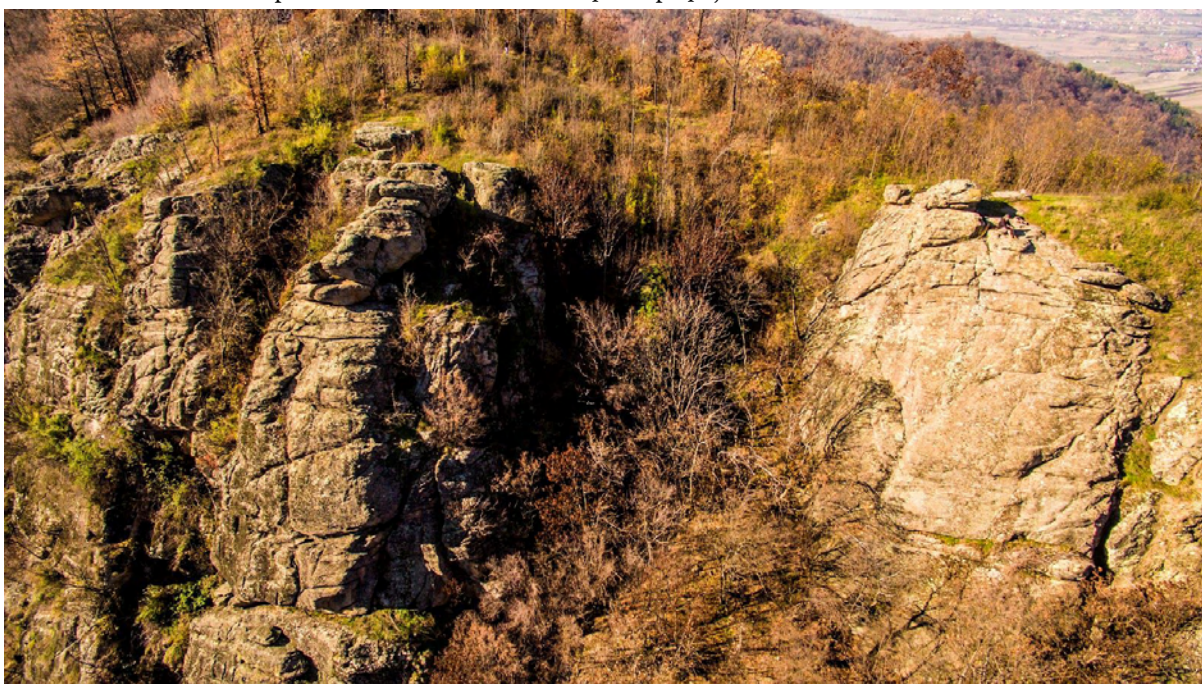
Источни и северни бедем Горњег града, фотографија ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2019.

Донжон кула, фотографија ЗЗСК Ниш, В. Антић, 2015.

Скобаљић град и лесковачка котлина, фотографија ЗЗСК Ниш, В. Антић, 2015.

Гребен на коме је постављено утврђење, фотографија ЗЗСК Ниш, В. Антић, 2015.

Ахеолошка истраживања, реализована у периоду од 1984. до 1990. године, односила су се највећим делом на горњи град и делимично на доњи, с тиме да простор није истражен до те мере којом би била омогућена презентација. Потребно је покренути систематска археолошка истраживања у циљу обезбеђивања услова за хитне спасавалачке и конзерваторско-рестаураторске радове, и будућу презентацију и интерпретацију комплекса.

Горњи град, поглед на јужни бедем са мале куле, фотографија ЗЗСК Ниш, 1985.

Горњи град, поглед на јужни бедем са мале куле, фотографија ЗЗСК Ниш, 2019.

Поглед са видиковца Соколица на путни правац Вучје - Врање, фотографија ЗЗСК Ниш, Ивана Цветковић, 2019.

Поглед са видиковца Соколица на канал хидроцентрале, фотографија ЗЗСК Ниш, Ивана Цветковић, 2019.

Поглед на видиковац Соколица са Скобаљић града, фотографија ЗЗСК Ниш, Ивана Цветковић, 2019.

Прилаз непокретном културном добру

Посете Скобаљић граду су индивидуалне, а посетиоци немају информације које би им омогућиле безбедан и занимљив обилазак. Постоји један путоказ на излазу из Вучја према Врању, који упућује на правац ка Скобаљић граду. Нема адекватних смернице за кретање ка утврђењу, нити информација о удаљеност од Вучја.

Прилаз је могућ асвалтираним путним правцем од Вучја ка Врању, од кога се одваја некатегорисани шумски пут, иза видиковца Соколица, који такође представља својеврсну атракцију. Не постоји сигнализација која упућује ка утврђењу, нити паркинг простор. Када се сиђе са асфалтираног и крене шумским путем ка утврђењу, на трећини дужине пута наилази се на мањи дрвени путоказ. Нема информација о дужини и тежини пешачке стазе, која спада у ред захтевнијих и потребна је употреба адекватне обуће за њено безбедно савладавање. Такође, не постоје никакве информације о споменику културе. Поједине деонице стазе, делови унутар доњег и горњег града, и видиковци захтевају уградњу ограда којима би се остварила појачана безбедност посетилаца.

Приступна пешачка стаза (некатегорисани шумски пут) полази од излетишта “Соколица” прелази реку Вучјанку преко дрвеног моста, наставља на североисток изнад реке и канала хидроцентрале, до одвајања уске пешачке стазе дужине око 150м. Стаза прилази источном

бедему града, постављена је на јаким косинама и савладава велики успон. Скретње није обележено.

Неке деонице стазе, видиковац Соколица, као и делови унутар доњег и горњег града захтевају уградњу ограда којима би се остварила безбедност посетилаца.

Шумски пут и стаза, канал за воду и клисура реке Вучјанке представљају атрактиван простор за излетнике, а додатну вредност даје им близина реке, и постојања остатака средњовековног града, хидроцентрале, цркве, видиковаца, купалишта и др.

Донжон кула у Горњем граду, фотографија ЗЗСК Ниш, Ивана Цветковић, 2019.

Степен угрожености структура

Утврђење је гледано у целини тешко оштећено. Не постоји ни једна структура, ни једно зидно платно на коме нису видљиви трагови разарања, махом од утицаја атмосферских прилика и растиња. Делови зидних маса кула и бедема склона су паду. Велики део структура је делимично порушен. Деловима фортификација (куле и делови бедема), услед дејства атмосферских прилика, прети опасност од потпуног нестајања услед губитка материјала обрушавањем. Губе се драгоцени подаци о првобитним облицима, потребни за реконструкцију и заштиту објеката, а из свега наведеног не могу се предвидети смернице за ревитализацију у пуној мери, већ је исправније планирати фазну реализацију којом би се обезбедили услови за пуну рехабилитацију.

Скобаљих град, фотограмetriја, 2019.

A.7..2. НАДЛЕЖНОСТИ У ГРАНИЦАМА ОБУХВАТА ПДР-А СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ СКОБАЉИЋ ГРАД

Непокретно културно добро Скобаљић град налази се на површини чији је корисник **ЈП “Србија шуме”** и у власништву је Републике Србије. Остатак површина обухваћених Планом детаљне регулације споменика културе Скобаљић град је мешовите власничке структуре и намене:

- Шума и шумско земљиште којима газдује ЈП “Србијашуме”
- Шума и шумско земљиште приватно власништво - ЈП “Електропривреда” и Привредно друштво “Југоисток” д.о.о.
- Шума и шумско земљиште - приватно власништво
- државни пут II Б реда Стројковце - Вучје, Република Србија, јавна својина (јавне намене)
- прилазни - некатегорисани шумски пут, корисник Град Лесковац, Република Србија (јавне намене)
- Река Вучјанка, Република Србија, јавна својина
- Вада - канал реке Вучјанке, ЈП “Електропривреда Србије” Београд

Локална самоуправа, Град Лесковац и насељено место Вучје има обавезу старања над непокретним културним добрима на основу члана 89 Устава РС: *Свако је дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као добра од општег интереса, у складу са законом. Посебна одговорност за чување наслеђа је на територији Републике Србије поверена аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе.* Локална самоуправа покреће израду планске документације која је први предуслов за даље активности на читавом простору.

Завод за заштиту споменика културе Ниш остварује увид у стање непокретних културних добара и добара која уживају претходну заштиту, прописује и прати спровођења мера заштите културних добара. Такође, укључен је у процес планирања и уређења простора непокретних културних добара, како би им се обезбедило одговарајуће место и улога у одређеној средини. Утврђује нова непокретна културна добра, односно предлаже њихово утврђивање, бави се промоцијом и публикавањем.

Завод за заштиту природе Србије

Може се очекивати интензивније учешће ове институције, с обзиром да подручје није заштићено, али је планским документима означено као подручје веома квалитетне животне средине (*подручја заштићених природних добара, мочварна подручја, подручја заштићена међународним конвенцијама, планински врхови и тешко приступачни терени, водотоци I класе*) у којима доминирају позитивни утицаји на човека и живи свет. Завод се бави заштитом и унапређењем природе у складу са својом основном делатношћу, која између осталог

обухвата и истраживање, утврђивање и заштиту природних добара, вршење стручног надзора и праћење стања заштићених подручја, издавање услова за радове у заштићеним подручјима, доношење програма и стратегија у свим делатностима које утичу на природу.

ЈП “Србија шуме”, ЈП “Електропривреда” и Привредно друштво “Југоисток” д.о.о. и приватни власници парцела у обухвату плана су значајне заинтересоване стране, које као корисници могу утицати на свеукупно стање подручја.

Б – ВИЗИЈА И ЦИЉЕВИ

Користећи предности које поседује, културно-историјски значај, географски положај у прелепом кањону реке Вучјанке, и др., потребно је створити предуслове за развој специфичне туристичке понуде која би се базирала на културно-историјском, планинарском, еколошком, верском и руралном туризму уз богату понуду туристичких садржаја. Овим би се створили услови за отварање радних места у туристичком сектору и гранама које прате туризам.

У будућности **Скобаљић град** видимо као истражену, конзервирану, делимично рестаурирану и пажљиво одржавану тврђаву, са осмишљеним програмима и садржајима, повезану са дестинацијама у ширем окружењу чиме би се створила пожељна туристичка дестинација. Развој темељити на принципима одрживости, туризму, предузетништву, креативним индустријама и другим делатностима и решеном путном, туристичком и комуналном инфраструктуром и очуваним окружењем.

Споменик културе биће уравнотежен између традиционалних, културно-историјских и природних вредности, и савременог животног окружења, који развој базира на принципима знања и одрживог управљања и укључивања локалне заједнице. Користећи повољан положај, културно и историјско наслеђе, Скобаљић град може прерасти у модерно презентовано утврђење инкорпорирано у природни амбијент. Развијена туристичка понуда базираће се на очуваном природном и историјском идентитету, а ревитализацијом тврђаве, бројним културним догађањима, еколошки очуваном околином постаће дестинација који се радо посећује. Потребно је постојеће ресурсе очувати, унапредити и привести намени будућег развоја туризма, као могуће генераторе привредног развоја и фактора повећања квалитета живота локалног становништва.

Циљеви:

- Заштита културног и природног наслеђа
- Разијање туристичких понуда
- Јасно дефинисање овлашћења и одговорности у пословним процесима и формирање управљачке структуре
- Велики допринос целој регији као могући пример модела за развој
- Побољшање квалитета живота локалне заједнице

Коначни резултат је завршен процес истраживања, конзервације и рестаурације Скобаљић града, и свеобухватно уређење и опремање изузетног културног предела.

В – АНАЛИЗА РИЗИКА

СНАГЕ

- важан средњовековни споменик културе
- налази се у кањону реке Вучјанке
- централни елемент предела
- аутономност локације
- могућност туристичког развоја
- капацитети неизграђених локација
- капацитети за развој и препознатљивост региона

СЛАБОСТИ

- изостанак текућег одржавање комплекса утврђења
- није осмишљено дугорочно управљање
- непостојање управљачке структуре
- непостојање водоводне и канализационе мреже
- непостојање система за интегрално управљање отпадом
- непостојање капацитета електричне енергије
- недостатак туристичке сигнализације
- недостатак пратеће инфраструктуре
- неуређеност и неопремљеност укупног простора
- непостојање потребне туристичке инфраструктуре

Г – ПЛАН И ПРОГРАМ ЗА РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

Г.1. ПРОГРАМ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ УТВРЂЕЊА СКОБАЉИЋ ГРАД

Г.2. ФАЗЕ СПРОВОЂЕЊА ПРОГРАМА

Г.3. НАМЕНА ПОВРШИНА

Г.4. СИСТЕМ УПРАВЉАЊА

Г.1. ПРОГРАМ РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ УТВРЂЕЊА СКОБАЉИЋ ГРАД

При изради програма развоја Скобаљић града, мора се водити рачуна о историјским и културним вредностима споменика културе и евидентираних добра под претходном заштитом, као и о садашњем стању. Оштећења су таквог карактера да не постоје објекти који се у целини могу користити, а и оно што је очувано не даје могућности за веће захвате. Неки од објеката се могу у извесној мери реконструисати и оспособити за вршење одређених савремених функција.

С обзиром на чињеницу да Скобаљић град (иако без било каквог уређења) представља инспиративно и атрактивно излетиште, програм уређења би требало да предвиди приступне путеве, шетнице, одморишта и видиковце, и њихово функционално, просторно и визуелно повезивање, са значајним тачкама у окружењу (видиковац Соколица, канал за воду и хидроцентрулу, купалиште на вучјанки, Ђокини вирови, црква Св. Јована, Вучје).

Конзерваторским условима службе заштите споменика културе предвиђено је да се на основу анализе стања и степена очуваности предложи обнова Скобаљић града у мери у којој је то могуће спровести. Циљ обнове је да се утврђење у целини доведе у стање грађевинске исправности и оспособи за безбедно кретање посетилаца.

Поред наведеног, Студијом је потребно утицати на подизање свести о вредности наслеђа за саму заједницу и доносиоце одлука, обезбедити укључивање цивилног сектора и осталих заинтересованих страна у послове заштите и очувања наслеђа.

Активности које треба спровести:

1. Обезбедити услове за заштиту и уређење непокретног културног добра, и хитно покренути организацију јединственог система управљања базираног на партиципативном приступу, што подразумева укључивање свих заинтересованих страна, а посебно локалне заједнице.
2. Израда потребне просторно-планске и пројектно-техничке документације, чиме ће се створити оквир за унапређење простора.
3. Иницирати валоризацију природног простора кањона реке Вучјанке у сврху заштите. Приступити изради Просторног плана посебне намене са циљем заштите непосредне околине.
4. Изградња економске саобраћајне инфраструктуре потребне за приступ и допремање материјала и опреме потребне за конзерваторско-рестораторске радове и уређење утврђења.
5. Савремена снимања, прикупљања прецизне техничке документације, реализација неинванзивних метода археолошких истраживања, и сл.
6. Реализација хитних интервенција на обезбеђивању критичних делова утврђења.

7. Израда и реализација пројеката конзервације и рестаурације архитектонских остатака споменика културе.
8. Заштитна и систематска истраживања простора неопходна првенствено за реализацију конзерваторских активности, и наставак проучавање споменика културе.
9. Израда предлога плана општег уређења и презентације утврђења.
10. Интерпретација утврђења базирана на научним подацима и одговорном приступу према историјским чињеницама.
11. Пејзажно уређење према потребама и функцији појединих зона, а према условима надлежних институција за заштиту природе и споменика културе, са тежиштем на очувању, заштити и унапређењу културно-историјских вредности, као и туристичких потенцијала.
12. Перманентна туристичка промоција
13. Изградња туристичке инфраструктуре у ширем окружењу.

Систематичан и одговоран приступ обезбеђивању формално-правних услова за несметану реализацију планова и програма свих заинтересованих страна треба да прати горе наведено, а предметна студија први је корак ка остваривању ових планова.

Студија заштите споменика културе Скобаљић град треба да подстакне израду других докумената у процесу рехабилитације споменика културе (студија изводљивости, план управљања, бизнис план, пројектно-техничку документацију, и сл.), да укаже на неопходност израде пројектне документације за хитне и неодложне радове на санацији угрожених структура, да представи смернице које је потребно пратити како би се остварили циљеви, односно спровела његова рехабилитација. Предност и квалитет оваквог приступа огледа се у могућношћу праћења процеса, и сталној контроли реализације планираних активности.

Туристичка презентација

Туристички потенцијали предметног подручја су у нескладу са могућностима и сасвим неразвијени. Потребно је постојеће ресурсе очувати, унапредити и привести намени туризма, као могућег генератора привредног развоја. У том смислу, Студија представља почетни оквир који дефинише културно и природно наслеђе као основне потенцијале овог подручја, који ће подстаћи развој, а тиме ће се створити и услови за побољшање квалитета живота локалног становништва. У сарадњи са другим службама на простору општине Лесковац могуће је препознати више веома интересантних дестинација које представљају симбиозу природних и културних добара и учине ову општину посебном и јединственом.

Г.2. ФАЗЕ СПРОВОЂЕЊА ПРОГРАМА

Прва фаза треба да обухвати санацију простора и реализацију хитних интервенција на обезбеђивању критичних делова комплекса и израду техничке документације и прецизна снимања постојећег стања уз потребна чишћења и мања заштитна истраживања за потребе израде пројеката конзерваторско-рестаураторских радова. Израду документације и реализацију свих потребних радова на изградњи пута, приступних стаза и паркинг простора.

р.бр.	Назив активности	Носилац активности
1.	Израда пројектно техничке документације за изградњу и уређење некатегорисаног шумског пута и паркинг простора	Град Лесковац ЈП Урбанизам Лесковац
2.	Израда пројектно техничке документације за изградњу и уређење приступних пешачких стаза	Град Лесковац ЈП Урбанизам Лесковац
3.	Чишћење терена у сврхе истраживања, снимања и израде пројектне документације хитних спашавалачких радова	ЗЗСК Ниш Град Лесковац ЈП Србијашуме
4.	Израда детаљне техничке, геодетске и фото документације постојећег стања свих видљивих архитектонских структура, након чишћења терана	Завод за заштиту споменика културе Ниш - ЗЗСК Ниш
5.	Израда пројектне документације хитних спашавалачких радова на оригиналним архитектонским структурама	ЗЗСК Ниш
6.	Неинванзивним методама извршити археолошка истраживања утврђења и његове околине, као и снимања терена LIDAR методом из ваздуха, за добијање нових података о широј околини утврђења	Народни музеј Београд Народни музеј Лесковац ЗЗСК Ниш
7.	Формирање управљачке структуре	Све активне и заинтересоване стране
8.	Израда пројектно-техничке документације уређења стаза, постављање урбаног мобилијара, формирање одморишта, видиковаца, путне и туристичке сигнализације.	Град Лесковац ЈП Урбанизам Лесковац ЗЗСК Ниш

С обзиром да се пројектује на простору споменика културе и добра под претходном заштитом, као и будућег заштићеног природног добра потребно је на самом почетку реализације програма рехабилитације читавог простора, усвојити принципе мултидисциплинарности, интегративног и партиципативног приступа. Створити равнотежу између традиционалних, културно-историјских и природних вредности, и савременог животног окружења, а развој базирати на принципима знања и одрживог управљања.

Друга фаза подразумева реализацију конзерваторско-рестаураторских радова на истраженим структурама, систематска археолошка истраживања у унутрашњости утврђења, које упоредо прате конзерваторско-рестаураторски радови, односно уређење стаза, постављање урбаног мобилијара, формирање одморишта, видиковаца, путне и туристичке сигнализације и разраду ширег окружења са различитим садржајима: центар за посетиоце, информативни пунктови, угоститељски објекти (ресторан, кафе-бар, трговина и сувенири), смештајни капацитети, паркинзи, простори намењени купању, пецању, забави, панорамске руте, видиковци, пешачке и бициклистичке стазе.

р.бр.	Назив активности	Носилац активности
1.	Израда пројектне документације за извођење конзерваторско-рестаураторских радова на археолошки истраженим деловима утврђења	ЗЗСК Ниш
2.	Реализација заштитних археолошких истраживања за потребе спровођења основних конзерваторско-рестаураторских радова	Народни музеј Београд Народни музеј Лесковац ЗЗСК Ниш
3.	Заштитна археолошка истраживања и праћење радова приликом изградње пута и паркинг простора, као и приступних пешачких стаза	Народни музеј Београд Народни музеј Лесковац ЗЗСК Ниш
4.	Реализација пројекта изградње и уређење некатегорисаног шумског пута и паркинг простора као и приступних пешачких стаза	Град Лесковац
5.	Конзерваторско-рестаураторски радови на архитектонским структурама утврђења	ЗЗСК Ниш
6.	Валоризација и заштита подручја од стране Завода за заштиту природе	Завод за заштиту природе Србије - ЗЗСП Србије
7.	Израда предлога плана општег уређења и презентације утврђења	ЗЗСК Ниш Град Лесковац ЈП Урбанизам Лесковац
8.	Израда елабората изгледа и обликовања урбаног мобилијара (клупе, расветна тела, информативне	Град Лесковац ЈП Урбанизам Лесковац

	табле, канте за отпатке, путна и пешачка сигнализација, и др.)	ЗЗСК Ниш ЗЗП Србије
9.	Реализација пројеката уређења стаза, постављања урбаног мобилијара, формирања одморишта, видиковаца, путне и туристичке сигнализације.	Град Лесковац ЗЗСК Ниш ЗЗП Србије
10.	Разрада ширег окружења са различитим садржајима: центар за посетиоце, информативни пунктови, угоститељски објекти (ресторан, кафе-бар, трговина и сувенири), смештајни капацитети, паркинзи, простори намењени купању, пецању, забави, панорамске руте, видиковци, пешачке и бициклистичке стазе, кроз нову просторно-планску документацију	Град Лесковац ЈП Урбанизам Лесковац ЗЗСК Ниш ЗЗП Србије

Трећа фаза подразумева уређење, презентацију и промоцију непокретног културног добра. Увођење потребних безбедоносних мера у самом утврђењу, постављање урбаног мобилијара, израда и постављање информационих табли и других интерактивних начина презентације и интерпретације. Просторно и визуелно повезивање непокретних културних добара и других објеката и локација значајних за овај предео формирањем и уређењем стаза које их повезују. Промоција овог подручја и пројеката који ће се реализовати мора да прати сваку фазу рехабилитације, а вршиће се кроз медије и социјалне медије, публикавањем резултата истраживања, креирањем брошура и публикација, израдом интернет презентација и апликација, организацијом новинарских тура, учешћем на различитим конференцијама, фестивалима и другим догађајима, рекламирањем у електронским и штампаним медијима.

Напомена:

Након реализације прве и друге фазе, припремиће се списак активности за трећу, у зависности од претходне реализације.

Временски оквир реализације фаза није могуће прецизирати у време израде ове Студије и биће накнадно одређен.

Г.3. НАМЕНА ПОВРШИНА

Планиране основне намене земљишта у оквиру Плана детаљне регулације споменика културе Скобаљић град су подељене на грађевинско, шумско и водно земљиште. **Грађевинско земљиште** обухвата површине намењене за ревитализацију постојећих и изградњу нових објеката јавних и осталих намена, у сврхе заштите, презентације и уређења непокретног културног добра. **Шумском земљишту** припадају површине постојећих шума. **Водном земљишту** припада део реке Вучјанке, који се налазе у граници обухвата плана.

Планиране намене површина у грађевинском земљишту и функционална организација простора су дефинисани кроз режим коришћења грађевинског земљишта, односно поделу на јавне и остале намене и приказане су у графичким прилозима Студије, док прецизније треба да буду дефинисане кроз графичке прилоге Плана детаљне регулације споменика културе Скобаљић град, који се израђује од стране ЈП рбанизам Лесковац.

Јавним наменама припада простор планиран за уређење и изградњу јавних објеката и јавних површина. То су деоница пута Вучје -Врање, деоница некатегорисаног пута ка селу Збежишту, паркинг простори, пешачке и бициклистичке стазе, локације намењене за постављање неопходне туристичке инфраструктуре, простор самог утврђења и подграђа.

Г.4. ПРЕДЛОГ СИСТЕМА УПРАВЉАЊА

Скобаљић припада врсти непокретних културних добара – споменик културе од значаја, у контексту регионалног и локалног нивоа.

Чини се да **локална самоуправа – Град Лесковац** има јасну свест о позицији тврђаве као високо вредном ресурсу којим она располаже, међутим у пракси то није видљиво. У том смислу се развој туризма, једног од покретача локалног економског развоја подручја, намеће као логично решење за искоришћавање природних вредности и културно – историјског наслеђа на територији града.

Град Лесковац ће свој утицај у највећој мери остваривати активним учешћем у управљању простором, регулисању простора и ограниченом подршком предвиђеним јавним инвестицијама. Од изузетне је важности да представници локалне самоуправе буду активни учесници у свим фазама развоја туристичког простора, јер ће се тиме обезбедити локална подршка реализацији пројеката и омогућити подршка у обављању административних послова који ће гарантовати и поштовање предвиђених временских оквира.

Туристичка организација је важан интересни субјект, имајући у виду да ће бити задужена за дестинацијски маркетинг целог подручја Лесковца. Улога ове организације је да јасно одреди садржај туристичке понуде региона са системом дестинацијских и емотивних доживљаја туристичких производа заснованих на локалним специфичностима, да предузме јасну комуникацију у односу на циљна тржишта, дефинише регионални бренд туристичке дестинације.

Завод за заштиту споменика културе Ниш представља незаобилазну институцију у дефинисању и реализацији будућих планова који се односе на предметно непокретно културно добро и подручје.

Завод за заштиту природе Србије у оквиру својих ингеренција се бави заштитом и унапређењем природе, истраживањем, утврђивањем и заштитом природних добара, и партнер у реализацији пројеката и очувању природних ресурса.

Народни музеј Лесковац територијално надлежна установа заштите покретних културних добара и партнер у реализацији програма.

ЈП “Србија шуме”, ЈП “Електропривреда” и Привредно друштво “Југоисток” д.о.о. и приватни власници парцела у обухвату плана су значајне заинтересоване стране, које као корисници могу утицати на свеукупно стање подручја.

Д – МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ

Д.1. МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ СКОБАЉИЋ ГРАДА

Д.2. МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ ХИДРОЕЛЕКТРАНЕ “Вучје”

Д.1. МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ СКОБАЉИЋ ГРАД

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ споменика културе Скобаљић град утврђују се са циљем како би се обезбедило очување аутентичности и споменичких својстава непокретног културног добра. Мере техничке заштите односе се на простор унутар бедема утврђења града, али и његове непосредне околине.

Границе заштите Скобаљић града, према Одлуци о проглашењу за непокретно културно добро, обухватају катастарске парцеле број 4323 и 4327 КО Вучје. Границе непосредне околине овог споменика културе обухватају катастарске парцеле број 4323 и 4327 КО Вучје.

Овде је од изузетног значаја напоменути да је катастарске парцеле број 4088, 4089, 4090, 4091, 4092, 4093 КО Вучје са северозападне стране споменика културе и 4324 КО Вучје са југоисточне стране Планом потребно третирати као и заштићене, с обзиром да је потребно покренути ревизију Одлуке о проглашењу и наведене парцеле прикључити зони заштите, односно заштићеној околини непокретног културног добра.

С обзиром да досадашња археолошка истраживања нису обухватила све елементе утврђења потребно је планирати заштитна истраживања за потребе конзерваторских радова, а затим и дугорочна систематска археолошка и конзерваторска истраживања, којима ће се омогућити рехабилитација утврђења. Простор Горњег и Доњег града треба истражити у што краћем року, у првој фази реализације. Простор подграђа потребно је истражити према плану рехабилитације утврђења.

А. Опште мере заштите:

1. Неопходно је обратити се надлежном Заводу за заштиту споменика културе како би утврдио услове за предузимање мера техничке заштите за реализацију било којих радова на споменику културе.
2. Носилац права, обавеза и одговорности у погледу коришћења, управљања и располагања културним добром се стара о одржавању и заштити овог непокретног културног добра, као и његове непосредне околине.
3. Није дозвољено да се руши, раскопава, преправља, презиђује, прерађује, или да се изводе било какви други радови који могу променити изглед и вредност културног добра. За све радове потребно је претходно прибављење посебних услова и сагласности надлежног Завода.
4. Носилац права, обавеза и одговорности у погледу коришћења, управљања и располагања културним добром не сме да користи и употребљава културно добро у сврхе које нису у складу са његовом природом, наменом и значајем, нити да руши, преправља, презиђује или врши било какве радове који могу довести до оштећења културног добра или нарушити његова својства.

5. Дужан је да са изузетном пажњом чува, одржава културно добро и спроводи утврђене мере заштите и да неодложно обавештава Завод за заштиту споменика културе Ниш о правним и физичким променама насталим у вези са културним добром.

Б. Посебне мере заштите:

6. Забрана извођења свих врста истражних радова, осим археолошких, организованих од стране институција које обављају ову делатност, уз обавезно добијања свих потребних дозвола.
7. Дозвољава се изградња и уређење приступних путева и стаза. Путеве предвидети према прописима за ову врсту радова, а застор могуће предвидети и од савремених материјала (асфалт, гранитна коцка и сл.). Пешачке стазе уредити на начин да се што више уклопе у амбијент, али и да омогуће безбедно кретање посетилаца. Коначна материјализација ће се одредити приликом израде пројектно-техничке документације, али је могуће планирати комбинацију традиционалних, природних и савремених материјала.
8. Потребно је предвидети приступни економски пут ка утврђењу, којим би био омогућен довоз материјала и опреме потребних за конзерваторско-рестаураторске радове и уређење.
9. Изградња надземне инфраструктуре у близини утврђења, као и изградња објеката у функцији презентације споменика културе дозвољава се само на основу потребне пројектне документације и издавања посебних услова и сагласности надлежних установа заштите споменика културе.
10. Новоизграђени објекти својим габаритом, волуменом и спољашњом обрадом не смеју да конкуришу непокретном културном добру.
11. Промена облика терена дозвољава се само у функцији презентације споменика културе на основу утврђених услова и сагласности надлежне установе заштите.
12. Забрана обраде земљишта дубоким орањем, риголовање земљишта за винограде до дубине веће од 0,30 м и забрана садње воћњака.
13. Забрана сађења високе вегетације и пошумљавања простора без утврђених услова и сагласности надлежних установа заштите споменика културе и природе.
14. Забрана просипања, одлагања и привременог или трајног депоновања отпадних и штетних материја.
15. Забрана испуштања отпадних вода у речне токове, а елиминацију спровести у прописно изграђене септичке јаме.
16. Забрана неовлашћеног прикупљања покретних археолошких налаза.
17. Видљиве архитектонске структуре, делови фортификације које су у рушевном стању, треба истражити, прецизно конзерваторски документовати и технички снимити.
18. Простор Горњег и Доњег града очистити од вегетације и урушеног грађевинског материјала, уз стално присуство конзерватора. Грађевински материјал прегледати, сложити и сортирати за поновну употребу. Обезбедити потребне анализе материјала

(малтера, камена и сл.), којима би се дефинисали конзерваторско-рестаураторски поступци.

19. Након завршетка радова на Горњем и Доњем граду систематски истражити простор у непосредној близини утврђења - подграђе.
20. Реализовати потребна заштитна истраживања неопходна за извођење конзерваторско-рестаураторских радова, приступних стаза и путева, паркинг простора, санитарних просторија, и друге инфраструктуре.
21. Архитектонске структуре утврђења, простор у унутрашњости бедема, и падине око тврђаве редовно чистити од растиња, и редовно вршити ситније поправке, а све уз сагласност надлежне службе заштите.
22. Нови објекти својим габаритом, волуменом и спољашњом обрадом, не смеју да конкуришу културном пејзажу. Уметање нове архитектуре малих габарита, привременог или трајног карактера у културно-историјски амбијент и природно окружење кањона реке Вучјанке представља веома осетљив поступак, те му треба приступити са великом пажњом и начелом минималних интервенција и реверзибилности. Ове структуре својим волуменом и дизајном не смеју ометети визуру културног предела, што се односи на Скобаљић град, канал хидроцентрале, и кањон реке Вучјанке. Материјализација ће се одређивати за сваки елемент посебно, уз употребу савремених материјала у комбинацији са традиционалним. Наведене интервенције подлежу утврђивању услова и сагласности од стране надлежног Завода.
23. Изглед и обликовање урбаног мобилијара (клупе, расветна тела, информативне табле, канте за отпатке, путна и пешачка сигнализација, и др.) одређују се кроз израду одговарајућег елабората. Материјалом, димензијама и изгледом не смеју визуелно да парирају утврђењу и културном пејзажу, треба да буду међусобно усклађени и уклопљени у културно-историјски амбијент. Сви елаборати подлежу давању услова и сагласности од стране надлежног Завода.

Д.2. МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ ХИДРОЕЛЕКТРАНЕ “ВУЧЈЕ”

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ Хидроелектране “Вучје” одређују се са циљем како би се обезбедило очување аутентичности и споменичких својстава добра које ужива претходну заштиту.

Прелиминарна граница заштите евидентираног добра под претходном заштитом - **Хидроелектрана “Вучје”** обухвата катастарске парцеле број 4105 i 4109 КО Вучје. Границе заштићене околине овог добра под претходном заштитом обухватају катастарске парцеле број 4727/1, 4103, 4732/1, 4114, 4113, 4112, 4115, 4107, 4108, 3700, 4104, 3699/1, 3699/2, 3701, 3702, 3703, 3704 КО Вучје.

Мере техничке заштите односе се на добро под претходном заштитом Хидроелектрана “Вучје” и његове прелиминарне границе заштите, с тиме да су за потребе израде Плана детаљне регулације споменика културе Скобаљић град овде приказане мере техничке заштите које се односе само на делове добра под претходном заштитом који улазе у границу обухвата Плана.

А. Опште мере заштите:

1. Неопходно је обратити се надлежном Заводу за заштиту споменика културе како би утврдио услове за предузимање мера техничке заштите за реализацију било којих радова на споменику културе.
2. Носилац права, обавеза и одговорности у погледу коришћења, управљања и располагања културним добром се стара о одржавању и заштити овог непокретног културног добра, као и његове непосредне околине.
3. Није дозвољено да се руши, раскопава, преправља, презиђује, прерађује, или да се изводе било какви други радови који могу променити изглед и вредност културног добра. За све радове потребно је претходно прибављење посебних услова и сагласности надлежног Завода.
4. Носилац права, обавеза и одговорности у погледу коришћења, управљања и располагања културним добром не сме да користи и употребљава културно добро у сврхе које нису у складу са његовом природом, наменом и значајем, нити да руши, преправља, презиђује или врши било какве радове који могу довести до оштећења културног добра или нарушити његова својства.
5. Дужан је да са изузетном пажњом чува, одржава културно добро и спроводи утврђене мере заштите и да неодложно обавештава Завод за заштиту споменика културе Ниш о правним и физичким променама насталим у вези са културним добром.

Б. Посебне мере заштите:

1. Постојећи водоток оставити у природном стању, без интервенција, нарочито у периоду док се не спроведе валоризација подручја од стране Завода за заштиту природе Србије.
2. Промена облика терена дозвољава се само у изузетним случајевима и само у функцији презентације, на основу утврђених услова и сагласности на документацију надлежних установа заштите споменика културе и природе.
3. Забрана сађења високе вегетације и пошумљавања простора без утврђених услова и сагласности надлежних установа заштите споменика културе и природе.
4. Спровести истраживање стања постојеће вегетације, у циљу одстрањивања шибља и неадекватног дивљег растиња и задржавања аутохтоних врста, а све у складу са условима надлежне службе заштите природе.
5. Забрана просипања, одлагања и привременог или трајног депоновања отпадних и штетних материја.
6. Забрањује се испуштања отпадних вода у речне токове, а елиминацију спровести у прописно изграђене септичке јаме.
7. Изградња инфраструктуре и објеката мањег габарита могућа је у границама прелиминарне заштићене околине добра под претходном заштитом, али само у функцији презентације споменика културе и добра под претходном заштитом, у складу са условима надлежних установа заштите споменика културе и природе.
8. Нови објекти својим габаритом, волуменом и спољашњом обрадом, не смеју да конкуришу културном пејзажу. Уметање нове архитектуре малих габарита, привременог или трајног карактера у културно-историјски амбијент и природно окружење кањона реке Вучјанке представља веома осетљив поступак, те му треба приступити са великом пажњом и начелом минималних интервенција и реверзибилности. Ове структуре својим волуменом и дизајном не смеју ометети визуру културног предела, што се односи на Скобаљић град, канал хидроцентрале, и кањон реке Вучјанке. Материјализација ће се одређивати за сваки елемент посебно, уз употребу савремених материјала у комбинацији са традиционалним.
9. Дозвољава се изградња и уређење приступних путева и стаза. Путеве је могуће предвидети према прописима за ове радове, а застор могуће предвидети и од савремених материјала (асфалт, и сл.). Пешачке стазе уредити на начин да се што више уклопе у амбијент, али и да омогуће безбедно кретање посетилаца. Коначна материјализација ће се одредити приликом израде пројектно-техничке документације, али је могуће планирати комбинацију традиционалних, природних и савремених материјала.
10. Изглед и обликовање урбаног мобилијара (клубе, расветна тела, информативне табле, канте за отпатке, путна и пешачка сигнализација, и др.) одређују се кроз израду одговарајућег елабората. Материјалом, димензијама и изгледом не смеју визуелно да парирају утврђењу и културном пејзажу, треба да буду међусобно усклађени и

уклопљени у културно-историјски амбијент. Сви елаборати подлежу давању услова и сагласности од стране надлежног Завода.

11. Није дозвољено планирање и изградње затворених објеката на простору видиковца “Соколица” и објеката који нису у функцији презентације добра под претходном заштитом. Због атрактивности ове локације и њене видљивости из целог окружења, потребно је предвидети само минималне интервенције:

- постављања заштитних безбедоносних ограда, пажљиво пројектованих како се не би нарушио амбијент. Материјализација ће бити одређена приликом израде појединачних елабората, а само неке од могућности су дрво, corten челик, челик, и сл.
- постављање урбаног мобилијара (канте за смеће, клупе, и сл.) и информационих табли, на пажљиво одабраној локацији, а према елаборату изгледа, обликовања и постављања урбаног мобилијара.

Пројекти подлежу давању услова и сагласности од стране надлежног Завода

12. Постављање безбедоносних ограда предвидети и на другим локацијама на којима се укаже потреба за то.

Ђ - ДОКУМЕНТАЦИЈА

Ђ.1. ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ЧУВА У ИНСТИТУЦИЈАМА

Ђ.2. БИБЛИОГРАФИЈА

Ђ.3. ПЛАНСКА ДОКУМЕНТА

Ђ.1. Документација која се чува у институцијама

Документација о споменику културе Скобаљић град, настала је током археолошких истраживања и конзерваторско-рестаураторских радова, која су организована и спровођена у периоду од 1984. до 1990. године. Истраживања су реализована од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш, Народног музеја Лесковац и Филозофског факултета у Београду. Документација која се чува у архивама Завода за заштиту споменика културе Ниш и Народног музеја Лесковац, приликом израде овог документа је дигитализована, обједињена и размењена са релевантним институцијама. Послужила је као база података за израду одређених поглавља Студије, односно представља базу података за будућа истраживања и конзерваторско-рестаураторске радове.

Ђ.2. Библиографија

- Каниц Феликс(1987): „Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века“, књига 2, Српска књижевна задруга. Београд, Србија.
- Филозоф Констатин (1936): *Живот деспота Стефана Лазаревића*, Старе српске биографије XV и XVII века, СКЗ, Београд.
- Челебија Евлија (1957): *Путопис II*, Сарајево.
- Ст. Станојевић (1929): *Народна енциклопедија, IV..*
- Дероко Александар (1951): *Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији*, Просвета, Београд.
- Ракић Милан (1980): *Из нове Србије*, Отаџбина IV, Београд.
- Милићевић Ђ. Милан (1884): *Краљевина Србија*, Краљевска српска државна штампарија, Београд.
- Михајловић Константин (1865): *Јаничарове успомене или турска хроника*, Београд.
- Динић Сретен и Годоровић Драгутин (1928): *О прошлости Лесковца*, Споменица на прослави педесетогодишњице ослобођења Лесковца 1877-1927, Лесковац.
- Јовановић Јован (1972): *Прошлост Поречја, Лесковачко Поречје - Антропогеографска и социолошка студија*, Лесковачки зборник XII, Лесковац.
- Трајковић Драгољуб (1961): *Немањина Дубочица*, Београд.
- Стојановић Љубомир (1927): *Стари српски родослови и летописи*, САН
- Новаковић Стојан (1880): *Ново Брдо и Врањско Поморавље у српској историји XIV-XV века*, Годишњица Николе Чупића
- Јиричек Константин (1952): *Историја Срба*, књига I и II
- Вукићевић Миленко (1894): *Никола Скобаљић, војвода деспота Ђурађа Бранковића*
- Мијатовић Чедомир (1880 и 1882): *Деспот Ђурађ Бранковић*
- Хаци-Васиљевић Јован (1896): *Ка историји града Врања*, Годишњица Николе Чупића,
- Ђорђевић Јован (1903): *Војвода Никола Скобаљић и његове борбе у Дубочици у половини XV века*, Годишњица Николе Чупића.
- *Јужна стара Србија*, књига II, Прешевска област, 1913.
- Николић Т. Риста (1904): *Пољаница и Клисура*, Етнографски зборник IV, САН
- Николић Т. Риста (1912): *Крајиште и Власина*, Етнографски зборник IV, САН
- Ђоровић Владимир (1913): *Историја Југославије*, I књига, Народно дело.
- Ђоровић-Љубинковић Мирјана (1950): *Јашуњски манастири*, Старице, књига I

- Јанковић Ђорђе и Јоцић Мирослава (1987): Резултати истраживања на средњовековном утврђењу Скобаљић град, Лесковачки зборник 27, Лесковац
- Јоцић Мирослава (1991): Резултати истраживања Скобаљић града, Лесковачки зборник 31, Лесковац
- Јанковић, Ђорђе (1991): Улога и значај града Николе Скобаљића у средњем веку, Лесковачки зборник 31, Лесковац
- Просен Милан (2005): Сарадња архитекте Григорија Самојлова са породицом Теокаревић, Лесковачки зборник XLV, Лесковац
- Шимунец Звонимир, Ниношевић Мира, Трајковић Верољуб (2015): Златно доба Лесковца 1918-1941, Народни музеј Лесковац
- Петковић Донка (2014): Лесковац биографија једног града, Историјски архив Лесковца
- Бркић Никола (2013): Насеља и становништво Топлице и Дубочице од XIV до XVI века, докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Нишу
- Д. Спасић (1999): Средњовековна Дубочица – богата и многољудна земља, Лесковачки зборник 39, Лесковац
- Д. Трајковић (1961): Немањина Дубочица, од најстаријег времена до ослобођења од Турака, Београд
- Зиројевић, О. (1983): Лесковац и његова нахија од 1455 до 1683. године, Лесковачки зборник 22, Лесковац.
- Јоксимовић, Ч. (1930): Лесковац, српски Манчестер у 1930. години, Лесковац
- Војиновић Ненад (2016): Ђорђе Станојевић, биографија једног научника,
- Просен, Милан (2005): Неовизантијски елементи у стваралаштву архитекте Григорија Самојлова, Зборник радова Ниш и Византија IV, Ниш
- Божић В. Зарковић ТРГОВИ И УРБАНИЗАЦИЈА СРБИЈЕ КРАЈЕМ СРЕДЊЕГ И ПОЧЕТКОМ НОВОГ ВЕКА, Докторска дисертација, Бгд 2012.
- Растислав Стојсављевић, Милка Бубало – Живковић (2011): Генеза српских средњовековних градова, Глобус, број 35, Српско географско Друштво, Београд.

Ђ.3. Планска документа

3.3.1. Просторни план Републике Србије (Сл. гласник РС, број 88/10)

Концепција просторног развоја Србије подразумева децентрализацију и регионални развој, на нивоу функционално - економских региона и области, као и дефинисање подстицајних посебних програма и пројеката за подручја са посебним развојним проблемима (неразвијена, изолована, слабије приступачна).

3.3.2. Регионални просторни план општина Јужног Поморавља (Сл. гласник РС бр. 83/10)

Непосредан разлог за израду Регионалног просторног плана општина Јужног Поморавља је заустављање негативних демографских тенденција и економског заостајања, односно стварање предуслова за реализацију националних, регионалних и локалних развојних интереса. У тим условима први задатак Просторног плана је да понуди стратегије развоја и просторно-планска решења која ће омогућити очување вредности и валоризацију погодности овог простора за дугорочни и уравнотежени економски развој. Доношењем Просторног плана обезбедиће се плански основ за: рационалну организацију, изградњу, уређење и

коришћење простора; заштиту животне средине; побољшање квалитета живљења локалног становништва унапређењем инфраструктурне и комуналне опремљености и развојем привреде (у првом реду малих и средњих предузећа и туризма); и смернице за институционално-организациону, управноконтролну и информатичку подршку примене.

Неки од циљева овог плана су - одговорно управљање развојем, уређењем и заштитом простора у складу са реалним потенцијалима и ограничењима природних и створених вредности и дугорочним потребама економског и социјалног развоја, као и унапређење квалитета живота и стварање услова за демографску обнову, задржавање и подстицање насељавања и повратка становништва, посебно у економски заосталим руралним пределима и центрима са значајним природним потенцијалима, инвестирањем у изградњу, обнављање и одржавање инфраструктуре, јавних служби и услуга, очувањем и **унапређењем природног и културног наслеђа**, развојем малих и средњих предузећа, туризма и других економски исплативих и статусно привлачних активности.

Посебно поглавље посвећено је **заштити природних добара**: дефинисање статуса, просторног обухвата и режима заштите за природне целине и пределе: Радан, Кукавица, Власина, Бесна Кобила, Грделичка клисура и влажна станишта код Прешева; регионални приоритети заштите природних добара у Јабланичком и Пчињском округу су: заштита планинских подручја (заједно са заштитом изворишта и водотокова прве категорије) и заштита влажних и забарених површина уз Мораву (са циљем да се успостави мрежа заштићених површина); у градским насељима, предност ће имати: заштита секундарно измењених средина и пејзажа и амбијенталних вредности и **заштита непокретних културних добара** која се третира као интегрална заштита културних добара са простором у коме се налазе, као и обавезна интеграција са заштитом природе у природним просторима; третирање културних добара и њихове заштите као економског потенцијала развоја подручја; заштита непокретних културних добара од непланске градње и реконструкције, којима се деградира окружење културног добра, идентитет и интегритет добра; неопходност додатних истраживања ради потпуног евидентирања и валоризације добара, посебно културно-историјских целина и културних подручја, као и њиховог третмана у планским документима; установљење заштитне зоне - заштићене околине добара (утврђују службе за заштиту споменика културе и природе) и околног простора (предела) од значаја за презентацију добра (утврђује се одговарајућим планским документом); са аспекта планирања, посебан третман треба да добију сеоска подручја са вредним примерима аутентичне народне архитектуре, специфичних типолошких одлика и амбијената, са историјским наслеђем, културолошким и традиционалним одликама од значаја за разумевање историје и културе народа и начина живота у сеоским заједницама.

Туристички развој Јабланичког и Пчињског округа зависи у највећој мери од анимирања комерцијалне туристичке и рекреативне тражње, првенствено домаће, али и иностране. Интерес иностране туристичке тражње неће бити масовније привучен само могућностима транзитног коридора аутопута, већ првенствено побољшањем квалитета смештаја и

целогодишње туристичко-рекреативне понуде у простору у комбинацији са мотивима очуване природе и културне баштине, етно-баштине села и органске хране.

Потенцијали за излетнички, еколошки и спортско-рекреативни туризам, поред високопланинских подручја су планине Кукавица и Радан. Културно-историјска баштина Јужног поморавља такође представља значајан потенцијал туристичке понуде за афирмацију овог подручја као туристичке дестинације.

3.3.3. Национална стратегија одрживог развоја ("Службени гласник РС", број 57/08)

Визија националне стратегије одрживог развоја је да је Република Србија буде институционално и економски развијена држава са адекватном инфраструктуром, компатибилна са стандардима ЕУ, са привредом заснованом на знању, ефикасно коришћеним природним и створеним ресурсима, већом ефикасношћу и продуктивношћу, богата образованим људима, **са очуваном животном средином, историјским и културним наслеђем**, држава у којој постоји партнерство јавног, приватног и цивилног сектора и која пружа једнаке могућности за све грађане. Оваква визија проистекла је из стратегијских циљева одрживог развоја, на основу темељне анализе препознатих потенцијала Републике Србије, као и услова и ограничења у којима се остварују развојни циљеви

3.3.4. Просторни план Града Лесковца, 2011.

Просторним планом града Лесковца непокретна културна добра су препозната као развојни потенцијали због могућности укључења у савремене животне токове и добијање доходне димензије (уз постојећу образовну). **Туризам** представља перспективну развојну шансу града Лесковца, комплементарну другим привредним гранама. Вредности Града у погледу туристичке валоризације могу се оценити као велике на плану садржајности простора, вредности природне и културне баштине и делом приступачности.

Основни потенцијали планског подручја за развиј туризма су: 1) *Природни туристички мотиви* са планином Кукавицом и реком Вучјанком; 2) *Антропогени туристички мотиви* где је Скобаљић град препознат као веома значајан елемент у читавој понуди.

Принципи и општи циљеви просторног развоја планског подручја засновани су на принципима просторног развоја Србије и визији просторног развоја града Лесковца. Принципи који се односе на заштиту природног и културног наслеђа подразумевају адекватну заштиту и одрживо коришћење природног и културног наслеђа и његово коришћење у функцији уређења културног предела и одрживог развоја туризма.

Е – ПРИЛОЗИ

Е. ПРИЛОГ: ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА – споменик културе **Скобаљих град** (Завод за заштиту споменика културе Ниш):

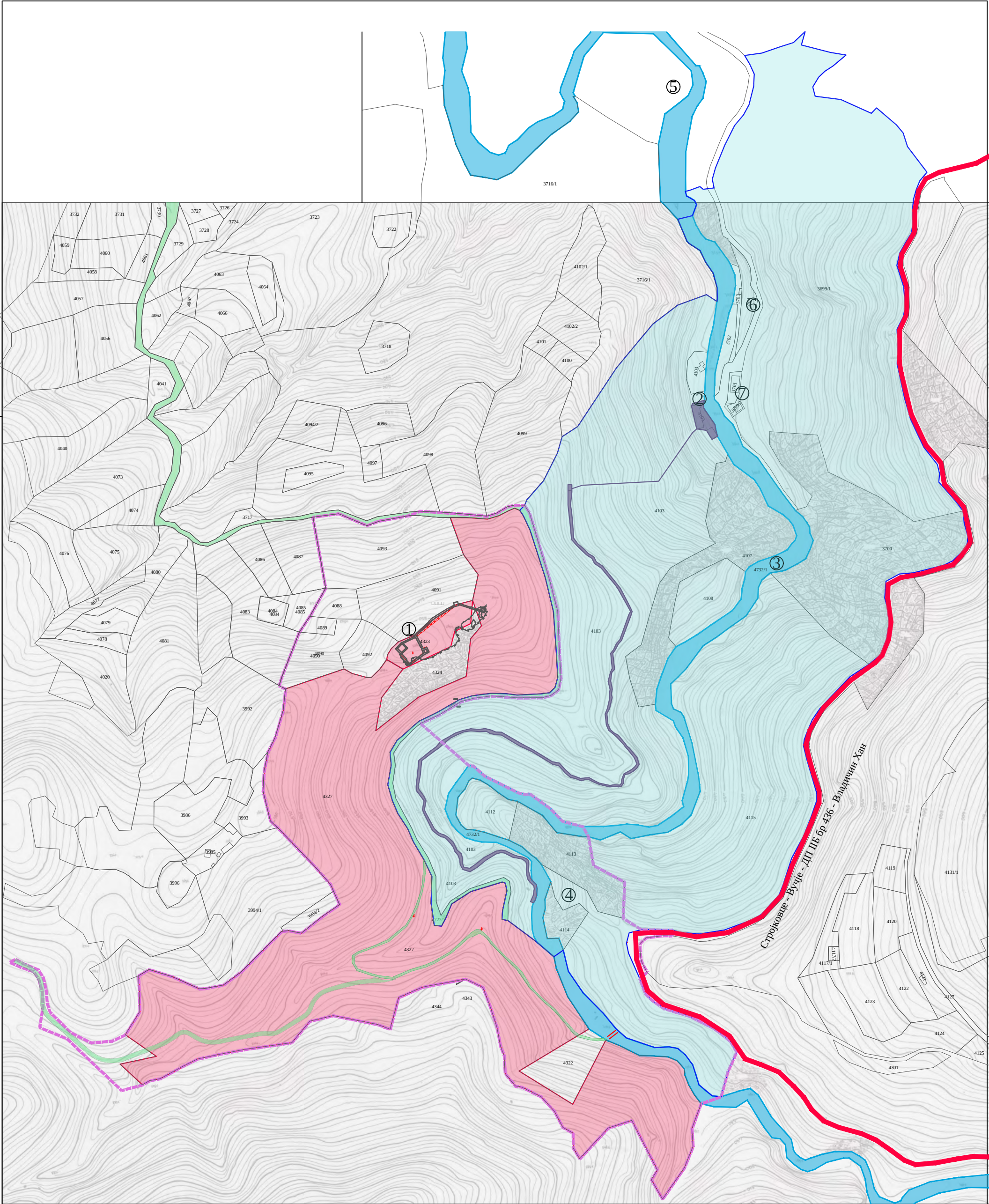
Е.1. Зоне заштите споменика културе Скобаљих град и добра које ужива претходну заштиту Хидроцентрала “Вучје”

Е.2. Локације од значаја у окружењу споменика културе Скобаљих град

Е.3. Предлог намена површина 1

Е.4. Предлог намена површина 2

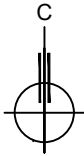
Е.5. Ситуациони план споменика културе Скобаљих град

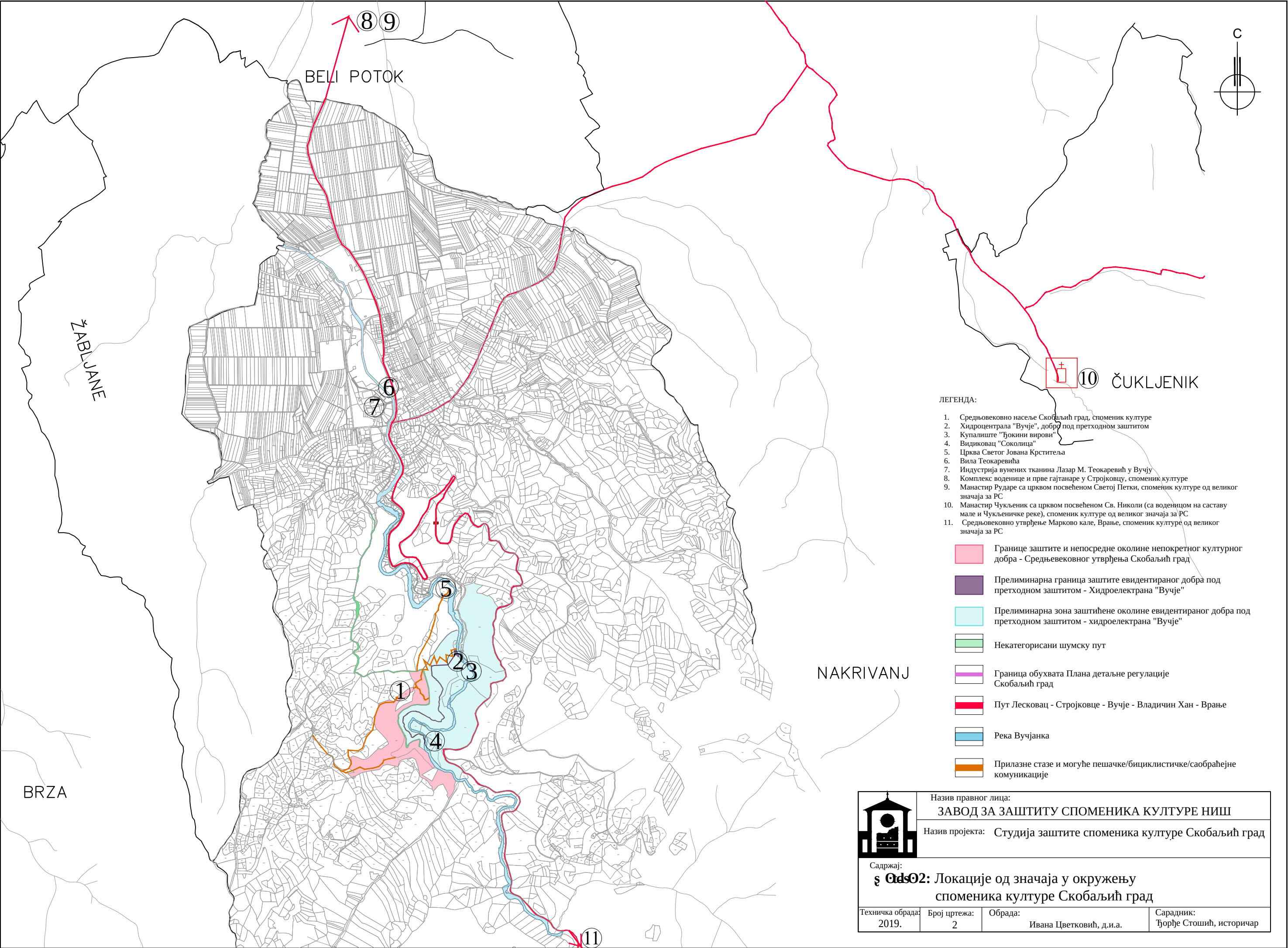
- Границе заштите и непосредне околине непокретног културног добра - Средњовековног утврђења Скобаљић град
- ПРЕЛИМИНАРНА ГРАНИЦА ЗАШТИТЕ ЕВИДЕНТИРАНОГ ДОБРА ПОД ПРЕТХОДНОМ ЗАШТИТОМ - Хидроелектрана "Вучје"
- ПРЕЛИМИНАРНА ЗОНА ЗАШТИЋЕНЕ ОКОЛИНЕ ЕВИДЕНТИРАНОГ ДОБРА ПОД ПРЕТХОДНОМ ЗАШТИТОМ - хидроелектрана "Вучје"
- Некатегорисани шумску пут
- Граница обухвата Плана детаљне регулације Скобаљић град
- Пут Лесковац - Стrojковце - Вучје - Владичин Хан - Врање
- Река Вучјанка

ЛЕГЕНДА:

- Средњовековно насеље Скобаљић град, споменик културе
- Хидроцентрала "Вучје", добро под претходном заштитом
- Купалиште "Ђокини вирови"
- Видиковац "Соколица"
- Црква Светог Јована Крститеља
- Уређено купалиште на Вучјанки
- Напуштени хотел

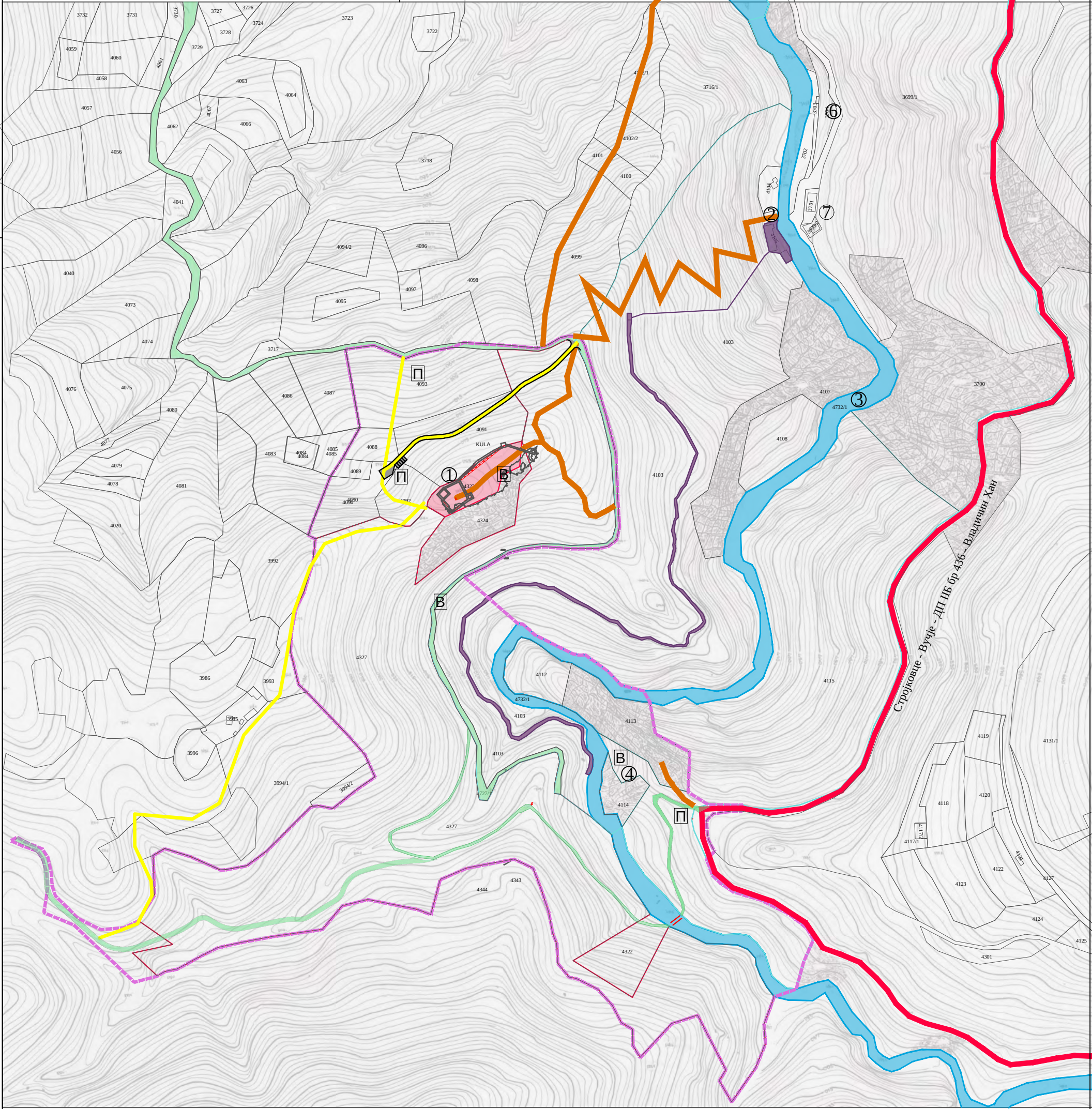

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ		
	Назив пројекта: Студија заштите споменика културе Скобаљић град		
Садржај: § 101: Зоне заштите непокретног културног добра и евидентираног добра под претходном заштитом			
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 1	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а. Небојша Босанац, д.и.г.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ		
	Назив пројекта: Студија заштите споменика културе Скобаљић град		
	Садржај: § 02: Локације од значаја у окружењу споменика културе Скобаљић град		
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 2	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

НАПОМЕНА:
Пешачке стазе обновити и уредити, а нове формирати у складу са конфигурацијом терена

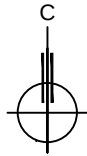

- Граница обухвата Плана детаљне регулације Скобаљић град
- Средњовековно утврђење Скобаљић град
- Хидроцентрала "Вучје" са каналом за довод воде
- Уређење некатегорисаног шумског пута за потребе прилазне саобраћајнице (застор асфалт, гранитна коцка и сл.)
- Пут Лесковац - Стројковце - Вучје - Владичин Хан - Врање
- Река Вучјанка
- Уређење постојећих пешачких прилазних стаза

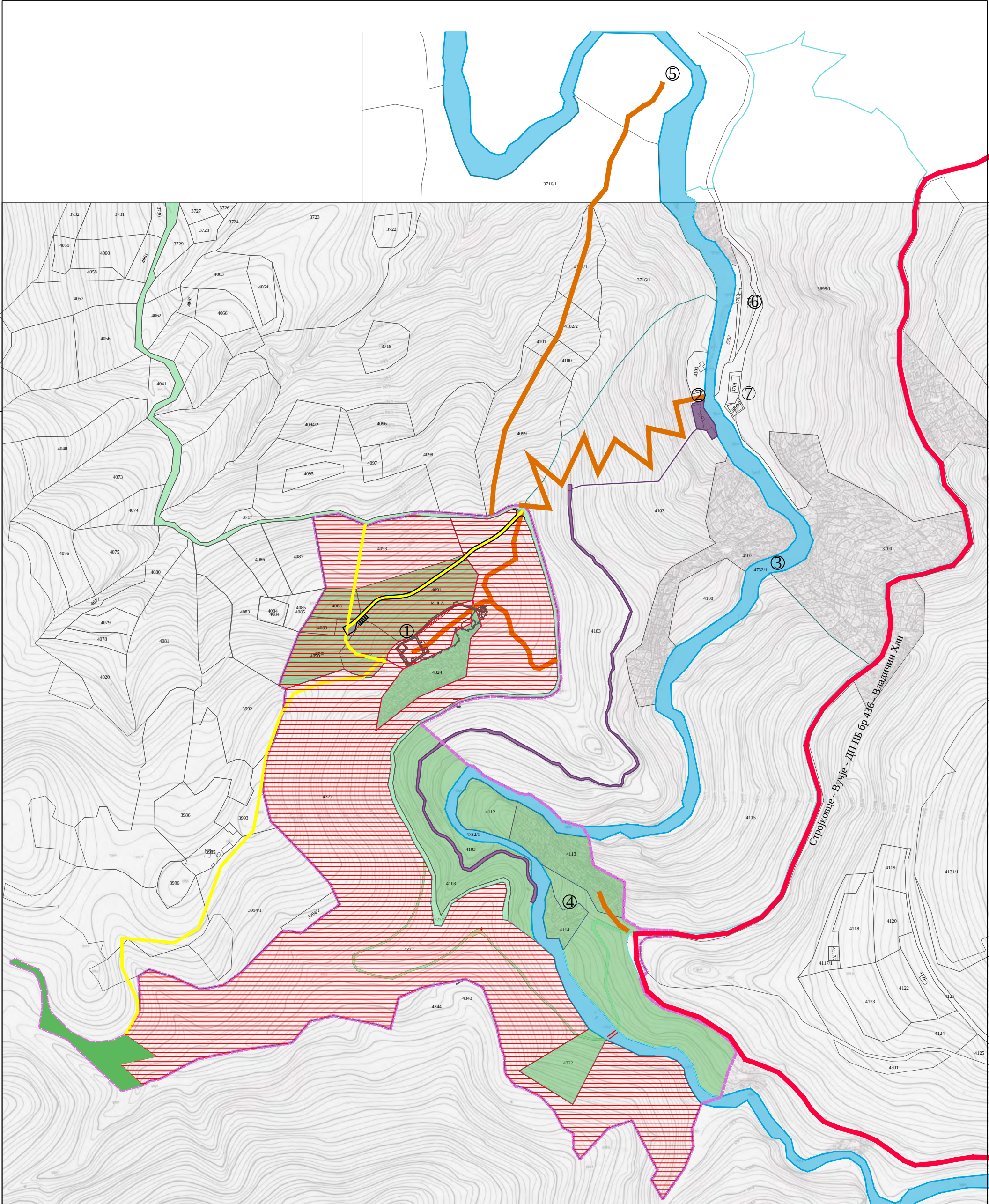
- Планирање нових прилазних стаза (пешачке/бициклистичке комуникације). Тачна траса стаза одредиће се кроз пројектно техничку документацију на основу конфигурације терена.
- Прилазна и економска саобраћајница са паркингом, за допремање материјала и опреме потребне за конзерваторско-реставраторске радове и уређење утврђења.
- Локације паркинг простора
- Локације видиковаца

ЛЕГЕНДА:

- Средњовековно насеље Скобаљић град, споменик културе
- Хидроцентрала "Вучје", добро под претходном заштитом
- Купалиште "Ђокини вирови"
- Видиковац "Соколица"
- Црква Светог Јована Крститеља
- Уређено купалиште на Вучјанки
- Напуштени хотел

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ		
	Назив пројекта: Студија заштите споменика културе Скобаљић град		
Садржај: § 03: Предлог намена површина (утврђење, приступни путеви и стазе, паркинг простор, видиковци и сл.)			
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 3	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

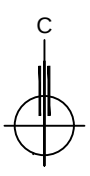

- Граница обухвата Плана детаљне регулације Скобаљић град
- Средњевековно утврђење Скобаљић град
- Хидроцентрала "Вучје" са каналом за довод воде
- Уређење некатегорисаног шумског пута за потребе прилазне саобраћајнице (застор асфалт, гранитна коцка и сл.)
- Пут Лесковац - Стројковце - Вучје - Владичин Хан - Врање
- Река Вучјанка
- Уређење постојећих пешачких прилазних стаза

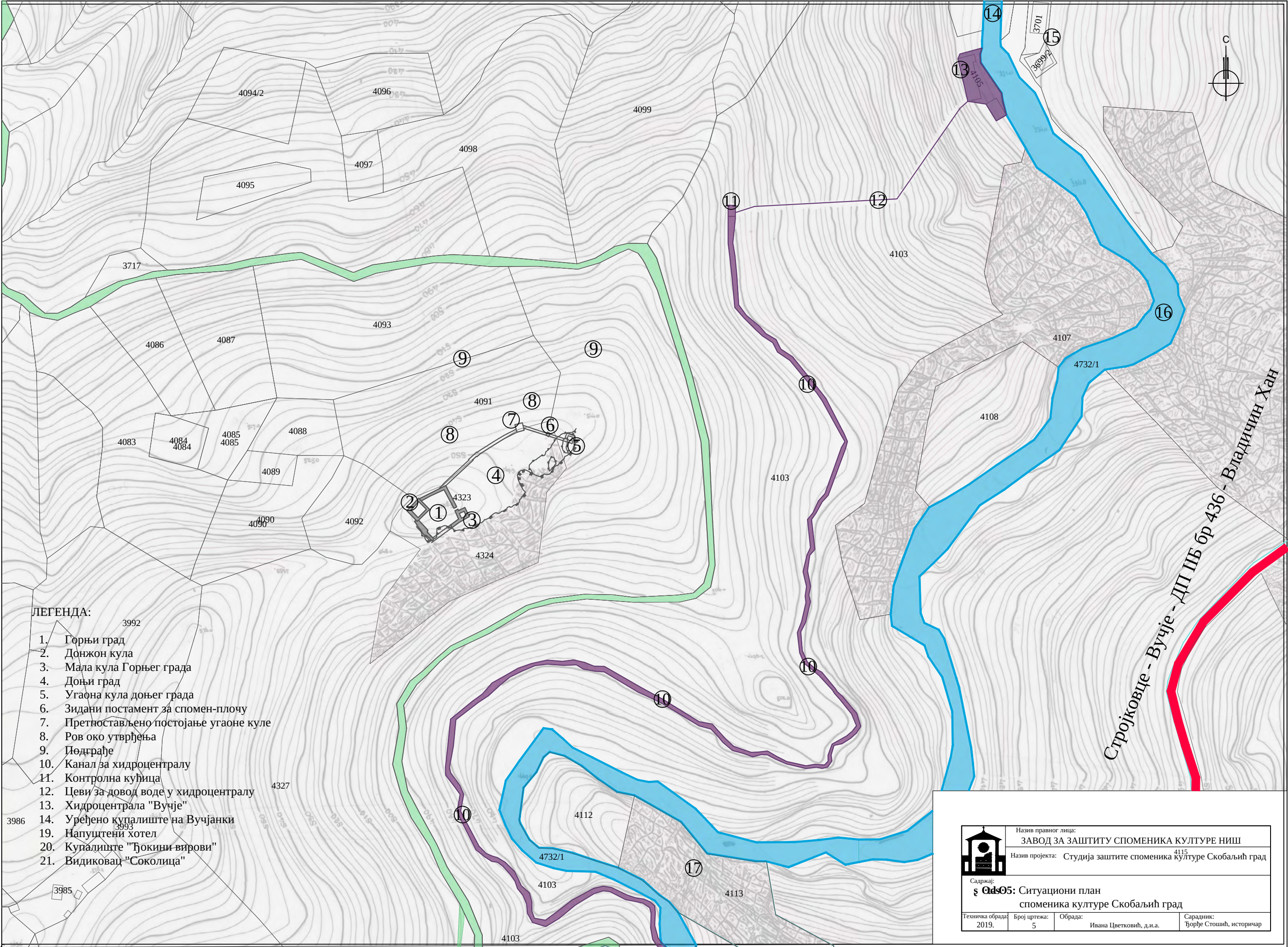
- Планирање нових прилазних стаза (пешачке/бициклистичке комуникације). Тачна траса стаза одредиће се кроз пројектно техничку документацију на основу конфигурације терена.
- Прилазна и економска саобраћајница са паркингом, за допремање материјала и опреме потребне за конзерваторско-рестаураторске радове и уређење утврђења.
- Површине предвиђене за спровођење археолошких истраживања
- Шума и шумско земљиште
- Локације паркинг простора
- Локације видиковаца

ЛЕГЕНДА:

- Средњевековно насеље Скобаљић град, споменик културе
- Хидроцентрала "Вучје", добро под претходном заштитом
- Купалиште "Ђокини вирови"
- Видиковац "Соколица"
- Црква Светог Јована Крститеља
- Уређено купалиште на Вучјанки
- Напуштени хотел

	Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
	Назив пројекта: Студија заштите споменика културе Скобаљић град			
Садржај: § 04: Предлог намена површина (површине на којима је потребно спроводити археолошка истраживања)				
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 4	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.		Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

ЛЕГЕНДА:

1. Горњи град
2. Донжон кула
3. Мала кула Горњег града
4. Доњи град
5. Угаона кула доњег града
6. Зидани постамент за спомен-плочу
7. Претпостављено постојање угаоне куле
8. Ров око утврђења
9. Подграђе
10. Канал за хидроцентралу
11. Контролна кућица
12. Цеви за довод воде у хидроцентралу
13. Хидроцентрала "Вучје"
14. Уређено купалиште на Вучјанки
19. Напуштени хотел
20. Купалиште "Ђокини-виови"
21. Видиковац "Соколица"

Назив правног лица:
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Назив пројекта: Студија заштите споменика културе Скобаљин град

Садржај: § 05: Ситуациони план споменика културе Скобаљин град			
Техничка обрада: 2019.	Број цртежа: 5	Обрада: Ивана Цветковић, д.и.а.	Сарадник: Ђорђе Стошић, историчар

